

Lutkarski mediji u razrednoj nastavi

Rimanić, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:450349>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-24**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Odjel za odgojne i obrazovne znanosti

PETRA RIMANIĆ

LUTKARSKI MEDIJ U RAZREDNOJ NASTAVI

Diplomski rad

Pula, 2015.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Odjel za odgojne i obrazovne znanosti

PETRA RIMANIĆ

LUTKARSKI MEDIJ U RAZREDNOJ NASTAVI

Diplomski rad

JMBAG: 128048874, redoviti student

Studijski smjer: Učiteljski studij

Predmet: Medijska kultura

Mentor: doc. dr. sc. Kristina Riman

Pula, rujan, 2015

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana _____, kandidatkinja za magistru primarnog obrazovanja ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica:

U Puli, 23. rujna. 2015.

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. LUTKARSTVO I LUTKARSKO KAZALIŠTE	2
2.1. Lutka	3
2.2. Razvoj lutkarstva	4
2.3. Osnove lutkarstva	6
2.3.1. Animacija	6
2.3.2. Lutkarski tekst i dramaturgija	9
2.3.3. Scenografija	10
2.3.4. Režija	11
2.3.5. Glazba u lutkarskoj predstavi.....	12
3. VRSTE SCENSKIH LUTAKA.....	13
3.1. Lutke na štapu.....	13
3.2. Ručne lutke	15
3.3. Plošne lutke.....	17
3.4. Lutke na koncu ili marionete	18
3.5. Lutke sjene.....	19
3.6. Lutke na tijelu	20
3.7. Ostale vrste scenskih lutaka.....	21
4. LUTKARSKI MEDIJ U RAZREDNOJ NASTAVI.....	23
4.1. Lutkarstvo i komunikacija u razredu	24
4.2. Igre sa scenskom lutkom	26
4.3. Upoznavanje učenika i provođenje nastave kroz lutkarski mediji	27
4.4. Lutkarstvo u nastavnom planu i programu hrvatskog jezika.....	34
4.5. Lutkarstvo i izvannastavne aktivnosti	36
4.6. Lutkarski medij i učitelj.....	37
4.7. Posjet kazalištu lutaka	38
5. ISTRAŽIVANJE O UPORABI LUTKARSKOG MEDIJA U RAZREDNOJ NASTAVI	39
5.1. Cilj istraživanja.....	39
5.2. Zadaci istraživanja.....	39
5.3. Hipoteze istraživanja	40

5.4. Uzorak ispitanika.....	41
5.5. Instrument i postupak istraživanja.....	42
5.6. Rezultati istraživanja	42
6. ZAKLJUČAK	52
7. LITERATURA	54
8. PRILOG	57
9. SAŽETAK.....	61
10. SUMMARY	62

1. UVOD

Svijet u kojem oživljavaju neživi predmeti iz naše okoline, svijet u kojem postoje vile i čarobnjaci, a životinje govore, svijet je lutkarskog kazališta i lutkarstva. Učenici takav prikaz svijeta rado prihvaćaju u kazalištu, ali i u nastavi. Lutka im je bliska, kao i simbolička igra s njom, stoga je prirodno takav oblik igre prenijeti u nastavu.

U radu je prikazano što o lutkarstvu govore autori, kao što je Rajko Glibo, Luko Paljetak ili Vlasta Pokrivka, koji se navedenim medijem i bave. U kratkom uvodu navedeno je što je lutka i što ona predstavlja u životu djeteta. Prikazan je povijesni razvoj europskog lutkarstva. Osnove lutkarstva su opisane kroz animaciju, dramaturgiju, scenografiju, režiju i glazbu, a navedene stavke sagledane su s pozicije profesionalnog kazališta lutaka i lutkarske radionice u nastavi. Glavni alat lutkara je lutka. U radu, lutke su podijeljene na ručne, plošne, štapne, marionete ili lutke na koncu, lutke sjene i one na tijelima. Svaka skupina lutaka opisana je i predstavljena kroz najpoznatije tipove.

Drugi dio rada bavi se lutkarskim medijem u razrednoj nastavi. Analizira se kako ono utječe na učenikov odgoj i obrazovanje kroz rad na razrednim projektima s temom lutkarstva s obzirom na uporabu u svakodnevnoj nastavi. Učenici često dolaskom u prvi razred imaju problem s komunikacijom, pa se u tekstu navode pozitivni učinci glede poboljšavanja komunikacije između učitelja i učenika i učenika međusobno koristeći lutku. Također, u radu se navode mogućnosti uporabe lutkarskog medija u nastavi, a posebice u nastavi hrvatskog jezika te se naglašava značaj igre sa scenskom lutkom.

U radu je prikazano istraživanje koje se bavi lutkarstvom u razrednoj nastavi. Njime su prikazani stavovi učitelja o mogućnostima uporabe lutkarstva u nastavi, zahtjevnosti samog medija, učestalosti odlaska u kazalište, ali samoprocjeni kompetencija koje su potrebne za njegovo korištenje.

2. LUTKARSTVO I LUTKARSKO KAZALIŠTE

Mnogo je varijacija definicije što je to lutkarstvo i lutkarsko kazalište. Autori koji se bave proučavanjem lutkarstva i lutkarskog kazališta iznose nekoliko ideja što je to lutkarstvo. Županić-Benić (2009) govori da je lutkarstvo scenska umjetnost u kojoj postoji posrednik između glumca i publike, a to je lutka. U lutkarstvu lutka predstavlja pokretnu figuru, ona je namijenjena scenskoj izvedbi. Lutkarstvo u sebi sjedinjuje mnoge umjetnosti kao što su likovna, glazbena, dramska, plesna i književna umjetnost. Rajko Glibo (2000) govori kako je kazalište lutaka jedan od kazališnih oblika, ali za razliku od formi poput opere, baleta ili pantomime, tvorac scenskog lika je glumac, odnosno animator, a građa navedenog scenskog lika je glumčev glas i lutka. Glibo također navodi da je lutkarstvo sintetska umjetnost jer u sebi sadrži i druge umjetnosti. Paljetak (1990) govori kako posao lutkarskog kazališta počinje ondje gdje završavaju mogućnosti kazališta sa živim glumcima upravo zbog mogućnosti koje lutka posjeduje.

Navedeni autori nude definicije svrha samog lutkarskog kazališta, lutkarske predstave, lutkarstva te lutke, kako na sceni u profesionalnom kazalištu, tako i u odgojno-obrazovnom procesu. Glibo (2000) se zadržava na zadaći profesionalnog kazališta i kao takvom utvrđuje zadaću „da multicipira estetske doživljaje, da pročišćava ukus gledatelja, uči ga moralu, pobuđuje njegovu moć imaginacije i maštu, izaziva u njega potrebu za umjetnošću, širi obzore njegova znanja“ (Glibo, 2000, 54).

Jedna od glavnih zadaća i osobina lutkarskog kazališta je ta da je ono namijenjeno djeci (od četiri do sedam godina, no to ne mora predstavljati strogu granicu) te im nudi tematski što šareniji repertoar. Kazalište lutaka, nadalje, predstavlja međustupanj između kazališta lutaka u dječjem vrtiću ili školi, s pretežno odgojnim ciljem, i profesionalnog kazališta lutaka s estetskim ciljem kako bi odgojilo kazališnog gledatelja. Ono pokušava privući u kazalište ne samo organizirane skupine, nego i pojedince koji su osjetili spontanu želju za estetskim doživljajem. Kazalište lutaka također ima za zadaću pronalaženje novih i kvalitetnih autora te psihološko proučavanje svojih gledatelja (Glibo, 2000).

Navodeći ove zadaće lutkarskog kazališta, a i same lutkarske predstave, jasno je da se današnje lutkarsko kazalište pokušava približiti djeci prekidajući s izravnim moralnim i

didaktičkim porukama i načinom izražavanja kako se ne bi narušio umjetničko-estetski doživljaj (Glibo, 2000). Uspoređujući lutkarsko kazalište s ostalim umjetnostima, a posebice književnom, uviđa se da se prekid s izravnim i ponekad agresivnim moralnim i didaktičkim porukama vidi i u ostalim područjima.

Lutkarstvo je jedno od najpogodnijih grana scenskih umjetnosti za uprizorenje fantastičnih priča, bajki i basni, stoga je toliko blisko djeci. Bit i specifičnost lutkarstva je oživljavanje nežive materije preko posrednika – lutkara animatora (Pokrivka, 1978).

2.1. Lutka

Djeca se od svog najranijeg djetinjstva vežu za neki neživi predmet, bilo to klasična lutka, plišani medvjedić ili obična platnena pelena. U dječjim rukama i mislima taj predmet oživljava, preko njega nam dijete govori kako se osjeća, čega se boji i što mu se događa. Odabrani predmet umiruje i služi kao dobro poznata zona sigurnosti. Dijete ga osjeća svim čulima, snažno se emotivno veže uz njega i kad odrasta uvijek se sjeća svog vjernog pratitelja ili pratiteljice iz djetinjstva.

U nekim se jezicima lutka za igru označava istom riječi kao i scenska lutka ili animabilna lutka, dok u nekim jezicima, primjerice engleskom, postoje dva različita pojma: *doll* označava lutku za igru, a *puppet* scensku lutku (Kroflin, 2011).

„Lutka razvija učeničku maštu, utječe na psihofizičke osobine, koordinira pokrete, potiče pravilan govor, razvija smisao za život i rad u zajednici, njeguje osjećaj odgovornosti“ (Vukonić-Žunić, Delaš, 2006, 51) i mnogo više.

Lutka je prisutna u ljudskom životu od njegovog rođenja. Dijete koje se igra lutkom dajući joj karakter, svrhu i postavljajući je u odnos prema sebi, daje joj zapravo život. Isto to čini i glumac-animator koji svojom vještinom pokreta predstavlja publici lutkino trenutačno raspoloženje kroz mimiku, gestu, glas i pokret (Vukonić-Žunić, Delaš, 2006).

Dijete svojom maštom oživljava lutku i određuje pravila i ponašanje lutke. Na taj način dijete pokušava razriješiti unutarnje probleme i konflikte. Lutkarstvo objedinjuje više razina

važnih za razvoj djeteta: percepciju, shvaćanje, pokret, koordinaciju, interakciju s okolinom, govor i priču. Dijete kroz pokret, glas i vanjski izgled lutke može osjetiti, prihvatiti i razumjeti simboličku situaciju (Majron, 2004).

2.2. Razvoj lutkarstva

Kolijevka kazališta lutaka je na Dalekom istoku gdje je takvo kazalište uživalo veliku popularnost. Prve konkretnije zapise o postojanju lutkarskog kazališta nalazimo u Egiptu iz kojeg kazalište prodire u Europu, konkretnije u antičku Grčku. Lutke i lutkarstvo u svojim djelima spominju filozofi kao što su Aristotel, Platon i Herodot (Pokrivka, 1978).

Postoje različite teorije o tome koje je podrijetlo lutaka. Mnogi podrijetlo lutke vide u dječjoj igrački. Charles Magani zagovara tezu da je podrijetlo lutke u totemima, idolima, hijerarhijskim kipovima korištenim u važnim obrednim ceremonijama (Kroflin, 2011), Charles Nodier, o počecima lutkarstva govori na razini legende. Poetski, Nodier navodi da je mlađa sestra Kaina i Abela uzela grančicu, omotala je listom i počela ju je njhati u svom naručju (Glibo, 2000). Nevina djevojčica koja sama stvara lutku i imitira majčino ponašanje ostala je konstanta kroz cijelu ljudsku povijest. U lutkarstvu se aspekt oživljavanja lutke, u ovom primjeru grančice omotane listom, prikazuje kao spontana reakcija koju uočavamo i danas dajući djeci neživi predmet koji u njihovim rukama oživi i poprima određeni karakter. Na tom tragu je i Edi Majron (2004) koji govori da se lutkarsko umijeće razvilo iz drevnih obreda i rituala između ljudi i Boga, više sile.

Prodorom u Europu, lutke su se isprva koristile u vjerske svrhe (u hramovima i u crkvama), no vrlo brzo gube ovakva obilježja i postaju glas naroda te kroz sarkazam progovaraju o ondašnjem životu malog čovjeka. Lutkarsko je kazalište tako stvorilo jednog od prvih narodnih heroja – Vidušku. Vidušku pronalazimo u većini europskih zemalja. Tako se on u Rusiji naziva Petruška, u Mađarskoj Papirica Jansci, u Bugarskoj Pančo, a u Hrvatskoj Petrica Kerempuh. Važno je napomenuti kako tada lutkarske predstave nisu bile namijenjene djeci, već odraslima (Pokrivka, 1978).

U 16. i 17. stoljeću europsko lutkarstvo fokusirano je uglavnom na lutke marionete. Lutkarstvo egzistira kroz putujuća kazališta i obiteljske zanate. Takva putujuća kazališta svoje predstave postavljaju na gradskim trgovima iz kojih se sele u dvorove i palače (Pokrivka, 1978). Predstave na gradskim trgovima bile su namijenjene običnom puku koji se možda tamo slučajno zatekao. Teme i stilovi takvih lutkarskih predstava bili su obično komičnog karaktera s tendencijom preuveličavanja ljudskih mana i karakteristika (primjerice škrtost ili maloumnost) na granici s groteskom. Tekstovi za navedene predstave prenosili su se s koljena na koljeno jer su lutkari u to vrijeme najčešće bili nepismeni. Zbog toga, slične tekstove pronalazimo u više varijanti i kod više naroda, pogotovo srednjoeuropskih. Scena putujućih lutkarskih kazališta je mala, a scenografija siromašna zbog praktičnih razloga transporta, stoga se na sceni pojavljuje jedan lik koji vodi monolog ili najviše dva lika (Glibo, 2000).

Ručne luke, a posebice ginjol, raširile su se po Europi jačanjem građanskog staleža u 18. stoljeću. Kao i u prijašnjem stoljeću, lutkarske družine egzistiraju kao putujuća kazališta izvodeći predstave na javnim mjestima gdje kritiziraju vlast i ondašnju političku scenu. Zbog oštrog su jezika obiteljske lutkarske družine često protjerivane iz gradova te su tako osuđene na selidbu i putovanja iz grada u grad. Protjerivanje iz gradova i česta putovanja pomogla su u bržem širenju lutkarstva i popularnosti lutaka (Županić-Benić, 2009). Lutkari su se u ovom povijesnom razdoblju smatrali lijenčinama, lualicama i kradljivcima. Lutkarska aktivnost im se dopuštala samo zato da bi se na danom mjestu spriječilo prosjačenje ili krađa (Glibo, 2000). U 18. stoljeću lutkarstvo je zaokupilo pažnju umjetnika romantizma kao što su Goethe, Haydn, Hoffmann i Smetana (Pokrivka, 1978).

Lutkarstvo svoj preporod doživljava odmakom od narodnih tema i junaka, te posvećujući pažnju scenskom govoru. Lutkarstvo se po prvi put okreće dječjoj publici koja je do sada bila marginalizirana. No, i dalje je lutkarsko kazalište zaostajalo za kazalištem živih glumaca, preopterećeno stavom da kazalište lutaka mora biti što vjernija kopija živog teatra (Pokrivka, 1978).

Početak dvadesetog stoljeća dolazi „novi val“ u razvoju lutkarstva. Sve je manje realističnog prikaza i više simbolizma pod utjecajem brojnih likovnih pravaca kao što su kubizam, ekspresionizam i apstraktno slikarstvo. Razvojem lutkarstva otvara se potreba za raznolika područja djelovanja unutar njega kao što su dramaturgija, stvaranje glazbe, scene i

lutaka, režija, kostimografija. Ovakav razvoj lutkarstva pojavio se u zemljama koje nisu imale bogatu povijest i tradiciju lutkarstva te se bave njime kao novootkrivenim medijem.

2.3. Osnove lutkarstva

Lutkarstvo egzistira na osnovama koje ga razlikuju od kazališta sa živim glumcima. Glavna osobitost lutkarstva je potreba za animacijom lutke, stoga je animacija jedna od osnovi lutkarstva. Ostali elementi koji su važni za lutkarstvo pronalazimo i u kazalištu sa živim glumcima, ali zbog specifičnosti lutkarskog kazališta one se ponešto razlikuju. U daljnjem tekstu osim animacije pobliže će se opisati osnove lutkarskog teksta i dramaturgije, scenografije, režije i glazbe u lutkarskim predstavama.

2.3.1. Animacija

Ono što čini lutkarstvo lutkarstvom je lutka. Lutka je običan mrtav predmet koji ne predstavlja ništa dok ga glumac, odnosno animator, ne oživi. Glumac-animator ne treba nužno predstavljati profesionalno izučenog lutkara, već lutku može animirati i učitelj zajedno sa svojim učenicima.

Riječ animirati dolazi iz latinskog jezika od riječi *animae* što znači duša, stoga animirati znači dati dušu, oživjeti (Vukonić-Žunić, Delaš, 2006). „Za kazalište lutaka karakteristične su animacija i personifikacija“ (Glibo, 2000, 69). Animacijom oživljavamo nežive stvari, u ovom slučaju lutku, a personifikacijom dajemo stvarima, pojavama ili životinjama ljudske karakteristike (Glibo, 2000). Animacija predstavlja suodnos dviju osobnosti - osobnosti animatora i osobnosti lutke. Lutkinu osobnost kreira redatelj, glumac, izrađivač lutaka, učenik, onaj koji ima predodžbu što želi postići s pojedinom lutkom (Vukonić-Žunić, Delaš, 2006).

„Pokret je najvažniji scenski element koji oživljava neživu materiju. Animacija je bitna za postizanje pravog lutkarskog umjetničkog izraza. To je onaj neposredni čin oblikovanja jedne sasvim nove estetske tvorevine putem medija lutke“ (Pokrivka, 1978, 15). Lutku animator

oživljava svojim pokretom i glasom, on prilagođava svoje kretnje, boju, ton i visinu glasa karakteru lutke i situaciji u kojoj se ona nalazi. Animacija lutke počinje od proučavanja njezine mehanike, pokretanja i umjetničke i izražajne bliskosti. Animator lutku animira prema njezinim posebnostima jer svaka lutka ima ograničena izražajna sredstva. Animator smišlja elemente pokreta lutke, poput pogleda, okretanja glavom ili pomicanja dlanova (Vigato, 2011). Izražajna sredstva kao što su glas, pokret, gesta, scenografija i kostimografija iziskuju drugačiji pristup i ono što vrijedi u kazalištu sa živim glumcima ne vrijedi u kazalištu lutaka. Animator je sakriven iza paravana i njegova visina glasa mora biti prilagođena tako da govor bude razumljiv i jasan s obzirom na barijeru koju paravan predstavlja. Pokret je prilagođen vrsti lutke i on je, kao i sama lutka, lišen nepotrebnih detalja.

Proces animacije podrazumijeva proučavanje lutke, razmišljanje o pokretu, gesti i glasu primjerenim u određenoj sceni. Sintezom navedenih stavki dobiva se cjelovitost i višeslojnost. Animacija lutaka u profesionalnom lutkarskom kazalištu podliježe mnogim pravilima i zakonitostima. Za lutkinu animaciju nije važan samo glumac u čijim rukama ona dobiva život, već su tu odgovorni i redatelj, kreator lutaka i teatrolog. Njihovom međusobnom suradnjom i nadopunjavanjem lutke, lutkarska predstava se stvara i raste.

U školi su za animaciju lutke potrebni učenik i njegov učitelj. Učiteljev je zadatak navoditi i upoznati učenike s lutkom i njenom animacijom. Učitelj isprva samostalno animira lutku, a kasnije ostavlja učenicima da se upoznaju s njom i pokušaju uz improvizaciju oživjeti odabrane prizore. Učenici pokazuju zanimanje za animaciju lutke, shvaćaju da svojom intervencijom oživljavaju lutku, daju joj karakter i nadasve je emotivno doživljavaju. Nadalje, pokazuju interes za dodirivanje, razgovaranje i vezivanje s lutkom više nego s bilo kojim drugim statičnim predmetom (Vukonić-Žunić, Delaš, 2006).

Jasno je vidljivo da su lutka i njezin animator u posebnom odnosu. „Lutka je animatoru predmetno sredstvo izražavanja“ (Vigato, 2011, 35). Animator se bez prisutnosti lutke ne može izraziti. Animator svojom sposobnosti pokreta, ali i govora, oživljava lutku na sceni. Vigato (2011) navodi tri faze odnosa između lutke i lutkara. Prvi je odnos mehanički. Drugi odnos označava emotivno zbližavanje animatora i neživog predmeta. Treći odnos je pigmalionski u kojem lutkar daje život lutki. U ovoj fazi lutkar i lutka postaju jedno. Posebnost lutkarskog izraza je u tome da lutkar na sceni doživljava dvostruku preobrazbu. Najprije sebe preobražava i stapa s

lutkom, a zatim mora i lutku preobraziti u lik. Poseban četvrti odnos je odnos lutkara i lutke kao njegovog partnera u igri.

Svaka vrsta scenske lutke zahtijeva drugačiji pristup animaciji. Tako se ručne lutke poput ginjola animiraju odozdo, dok se marionete animiraju koncima odozgo. Naturalistička imitacija pokreta živih bića kod lutke nije dobra. Svaka lutka ima svoj karakterističan ritam pokreta kojeg lutkar mora osjetiti (Pokrivka, 1978).

Animacijom lutke promišljamo o njenim gestama i pokretu. Kako i u kazalištu sa živim glumcima, tako i u lutkarskom kazalištu, koriste se specifični pokreti-geste koje reprezentiraju stanje lutke. Određene geste imaju zadatak predočiti gledatelju psihičko stanje u kojem se lutka trenutno nalazi. Geste u lutkarskom kazalištu moraju biti jasne i ne smije doći do zabune. Svaka gesta nešto znači i one su tipične (Mrkšić, 1975). Lutkarsko kazalište upotrebljava sustave znakova iz likovne umjetnosti, pa zato gesta mora imati i likovnu vrijednost. Gesta se razlikuje kod lutke jer lutke teže savladavanju psihološke nijanse lika od živog glumca. Gesta ima više zadataka, ona mora pratiti govor lutke kako bi se znalo koja lutka na sceni u kojem trenutku govori (Vigato, 2011). Za svaku radnju lutke na sceni i ono što se njome želi prikazati upotrebljava se odgovarajuća gesta i pokret. Pognuta glava označava tugu, polukružna kretnja oko nekog predmeta na sceni označava znatiželju za ono što taj predmet označava, a raširene ruke znak su prijateljstva i otvorenosti za igru (Županić-Benić, 2009). Kroz te specifične pokrete izbjegava se nepotrební dijalog i govor. Specifični su još i primjeri gesta poput brisanja suza koja označava tugu, pokornost spuštanje glave, a molba sklapanje ruku. U lutkarskom kazalištu takve geste su propisane i jasno definirane po čemu se razlikuje od kazališta sa živim glumcima (Vigato 2011).

Tijekom izrade lutke i njenog lika u predstavi obraća se pozornost i na lutkin glas. Za svaku lutku lutkar prilagođava svoj glas. Lutkar koji svoj glas čini suviše neprirodnim i sladunjavim narušava vjerodostojnost lutkarskog lika u predstavi (Pokrivka, 1978). Kada animator lutki „daruje“ glas, on joj „daruje“ i karakter. Glas se može promatrati kroz njegovu visinu, brzinu govora, jačinu, snagu i boju. lutka svoj glas mijenja prema situaciji u kojoj se nalazi na sceni (Županić-Benić 2009). Brižna će baka, primjerice, kada daje mudri savjet gledatelju imati blago odmjereni glas, lagano usporen i upečatljiv, dok će prevarant ili lopov imati većinom piskutav, neugodno visok odbojan ton glasa u kojem se čuje nervoza. Učenici kroz

sam glas mogu prepoznati karakter lutke i njezine namjere. Uporabom i karikiranjem svog glasa, učitelj učenicima može prenijeti mnoge teme o sigurnosti i oprezu prema nepoznatom.

2.3.2. Lutkarski tekst i dramaturgija

Kako bi se što bolje objasnile specifičnosti dramaturgije u lutkarskom kazalištu, mora se definirati sama dramaturgija. „Dramaturgija je znanost o drami i dramskoj umjetnosti, teorija i tehnika pisanja dramskih dijela“ (Klaić, 1990, 323-324). „Riječ je o jednom od osnovnih izražajnih sredstava scenske umjetnosti“ (Pokrivka, 1978, 15).

No, u lutkarstvu dramaturgija se ne stavlja na prvo mjesto. Pretjeranim i dugim dijalozima narušava se ljepota lutkarske igre. Rečenica u lutkarskom tekstu je snažna, sažeta, sadrži verbalnu akciju i emocionalno je prepoznatljiva. Ponekad je lutka potpuno nijema i govori priču pomicanjem i zauzimanjem različitih poza svojim tijelom. Lutkarski tekst, kao i ostali sadržaji koji su namijenjeni djeci, mora biti didaktički nenametljiv, psihološki uvjerljiv, treba razbijati okvire standardne tematike, donositi nove maštovite svjetove te biti poetičan, ritmičan i raznolik (Pokrivka 1978).

Dramaturgija lutkarske igre odlikuje se dinamičnošću, ona mora imati neki logičan slijed i mora se suzdržavati od pretjerane stimulacije djece zabavnim prizorima (Pokrivka 1978). U lutkarskom kazalištu glavna misao i poanta predstave mora biti jasna. Djetetu poruka mora biti bliska i prepoznatljiva, stoga dijalozi i monolozi ne smiju biti dugi što dovodi do zamaranja i lutanja pažnje. Kako pažnja kod djece nije toliko duga koliko u odraslih, važno je da se u predstavi neprestano izmjenjuju očekivano i neočekivano, faza napetosti i faza smirivanja.

Animator, odnosno lutka, ne koriste mnogo riječi, a kada ih koriste, one se pomno biraju. Svaki višak opterećuje i guši karakter predstave. Lutkarsko kazalište ne podnosi mnoštvo govora. Lutka pomno bira riječi kako ne bi gledatelju dala suvišne informacije koje bi mu odvukle pažnju s glavne teme predstave. Ova značajka uvelike određuje način pisanja teksta za lutkarsku predstavu ili neku predstavu sa živim glumcima (Vukonić-Žunić, Delaš, 2006).

Može se reći da lutkarstvo posjeduje nekoliko zakonitosti i osobitosti koje ne pronalazimo u kazalištu za žive glumce. Usporedba kazališta sa živim glumcima i kazališta lutaka moguća je jer se i jedno i drugo kazalište održava na uvjetima postojanja dramskog djela, izvođača i publike. Većina izražajnih sredstava različita je u navedenim kazalištima, primjerice, dramski tekst koji se uzima iz živog teatra za izvedbu kao lutkarski igrokaz često doživljava neuspjeh. Živo kazalište oslanja se na mimiku lica glumca u prikazu emocija, dok je lice lutke kroz cijelu predstavu nepromjenjivo. Lutka koristi druga izražajna sredstva kako bi što vjernije predočila emociju i situaciju u kojoj se nalazi. Uzimajući u obzir navedene činjenice, nemoguće je isti dramski tekst upotrijebiti u oba kazališta (Pokrivka, 1978). Zajedničko sa živim kazalištem je prostor - pozornica i tehnički elementi kao što su svjetlo i zvuk (Glibo, 2000).

Doživljaj lutkarske predstave kod djece sličan je doživljaju gledanja filma ili slikovnice, jer upravo izmjena lutaka i scena na pozornici predstavlja brzu izmjenu slika u pokretu (Vukonić-Žunić, Delaš, 2006).

Adaptacija nekog književnog teksta za lutkarsku predstavu u razrednoj nastavi podrazumijeva poznavanje zakonitosti lutkarstva i lutkarskog medija. Učitelj, kako bi uspješno adaptirao tekst, mora razmišljati o glavnoj temi, poruci koju tekst nosi, odnosu među likovima, vrsti scenske lutke, ali i spremnosti učenika na animaciju određenog tipa lutke. Učenici također mogu i sami adaptirati odabrani tekst uz prethodne upute, vođenje i usmjeravanje učitelja.

2.3.3. Scenografija

Scenografija je u tradicionalnom lutkarskom kazalištu bila realistična, što znači da je imala namjeru što vjerodostojnije prikazati okolinu u kojoj se radnja odvija. Evolucijom lutkarskog kazališta promijenila se i scenografija. Kao i lutka, ona je postala stilizirana, a prikaz okoline simboličan. Scenografija i dekor vrlo često upotpunjuju lutku i ponekad i oni sami oživljavaju i postaju likovi u predstavi (Pokrivka, 1978).

„Scenografija u lutkarskoj igri izaziva interes za scensko zbivanje, stvara raspoloženje za doživljavanje dramskog djela, ona je početni uzlet dječjoj fantaziji“ (Pokrivka, 1978, 18.). Scenografija ima veliku dozu likovnosti. Ona će biti uspješna ako se poštuju likovna načela kao

što su kontrast boja, odnos svijetla i sjene, punog i praznog prostora, harmoničnost, sukladnost i skladnost (Pokrivka, 1978).

Uz scenografiju u lutkarskoj predstavi, estetsku komponentu nosi i mizanscena. „Mizanscenom se smatra raspoređivanje i raščlanjivanje scenskog prostora dekoracijom, lutkom, dodacima i svjetlom“ (Glibo, 2000, 72) i objašnjava smisao scenskog zbivanja (Pokrivka, 1978). Tako mizanscena objedinjuje dramske i likovne elemente. Svaki je detalj u mizansceni važan kako bi se pažnja gledatelja usmjerila na željeni događaj, stoga nepotrebne detalje treba ukloniti kako ne bi odvrćali pažnju s onog bitnog (Glibo, 2000).

Pokrivka navodi dva osnovna načela dobre lutkarske mizanscene. Prvo načelo obuhvaća funkcionalnost mizanscene, njezinu jednostavnost, stiliziranost i jasnoću lišenu suvišnog opisivanja kretanjem i gestom. Drugo načelo govori o prirodnosti toka zbivanja na sceni i uzimanja u obzir zakona kompozicija tokom procesa njezinog stvaranja (Pokrivka, 1978).

Na pozornici lutkarski prostor ispunjava i paravan. Paravan služi kako bi sakrio glumca od gledatelja. On je često pokretan kako bi se lakše izmjenjivao tijekom predstave. Paravan dopušta malim gledateljima da dobiju potpuni doživljaj čarolije u kojoj lutke oživljuju.

2.3.4. Režija

Redatelj u stvaranju lutkarske predstave komponente kao što su likovi, literarni tekst, glazba, scenografija mora stopiti u harmoničnu cjelinu i pritom težiti razigranosti, ritmičnoj vjerodostojnosti, estetskim vrijednostima i psihološkoj uvjerenosti (Pokrivka, 1978).

Prva faza u stvaranju lutkarske predstave je odabir teksta i njegova prilagodba, zatim slijedi odabir tipa scenske lutke, izrada lutke, scenografije i skladanje glazbe (Pokrivka, 1978). Redatelj surađuje s likovnim umjetnicima pri izradi scenografije i lutaka kako bi prikaz željene scene ili lika bio u skladu s cijelom lutkarskom predstavom.

Slijedi uvježbavanje scena s glumcima, dodajući vježbe s glazbom i svjetlom. Razlika između režiranja i izvedbe lutkarske predstave u profesionalnom kazalištu i školi je ta da učitelj u razrednom okruženju potiče učenike na stvaranje pri odabiru teksta, izradi scene i lutke, odabiru

glazbe, dok u kazalištu lutaka stvaralačku aktivnost provodi u glavni režiser. (Vukonić-Žunić, Delaš, 2006).

2.3.5. Glazba u lutkarskoj predstavi

Pažljivo i funkcionalno odabrana i ugrađena glazba u lutkarsku igru znatno utječe na cjelovito uživanje u radnju i razumijevanje iste. Dobro odabrana glazba sugerira i najavljuje primjerice potencijalno opasnu ili uzbudljivu situaciju. Pokrivka (1978) govori kako se glazba u lutkarskoj igri koristi na dva načina. Prvi način podrazumijeva funkcionalno ugrađivanje glazbe u dramsku radnju što se manifestira plesom i pjesmom lutaka. Glazba može biti i ilustrativnog karaktera - kao zvučna kulisa. Tada glazba naglašava radnju, raspoloženje ili atmosferu i koristi se kao element režije (kao svjetlosni efekti ili scenografija). Glazba također može sugerirati gdje se radnja dešava (Vigato, 2011) pa će tako misteriozni zvuci upućivati na gustu i tamnu šumu, a vesela i poletna melodija na livadu punu cvijeća. Glibo (2000) glazbu u lutkarskoj predstavi dijeli po sličnom principu kao i Pokrivka (1978), na glazbu atmosfere, na provodne motive i na glazbu s vlastitom funkcijom. Glazba atmosfere izražava sredinu, atmosferu i raspoloženje situacije, ali može biti i u opreci s navedenim. Provodni motivi se obično vezuju uz pojedine likove i takva glazba najavljuje njihov ulazak. Glazba s vlastitom funkcijom uvodi gledatelja u svijet kazališta, takva se glazba primjerice pojavljuje u razdoblju promjene kulisa (Glibo, 2000).

Glazba može biti sadržana u samoj predstavi tako da se već unaprijed snimljeni materijal pušta u određenom trenutku ili sami animatori lutaka mogu pjevati i tako se dobije dojam da i lutke pjevaju. Glazba u lutkarskoj predstavi može se preuzeti od poznatih kompozitora klasične glazbe, mogu se koristiti narodni napjevi ili može biti skladana isključivo za potrebe određene lutkarske predstave (Vukonić-Žunić, Delaš, 2006).

Neke su lutkarske predstave rađene tako da u njima nema govorenog teksta, već se cijela radnja odvija kroz glazbu i ona tada postaje jedan od glavnih elemenata predstave (Vukonić-Žunić, Delaš, 2006).

U radu s učenicima moramo ih upozoriti na umjerenost, glasnoću i ravnotežu kako bi glazba bila u funkciji lutkarskog igrokaza. Osim pjevanja, učenicima se mora dati i mogućnost samostalnog glazbenog stvaralaštva (Vukonić-Žunić, Delaš, 2006).

Može se reći da glazba u lutkarskoj predstavi ili igri daje cjelokupan dojam i konzumentu predstave omogućuje njeno primanje i na auditivnom polju.

3. VRSTE SCENSKIH LUTAKA

Scenskom lutkom i njezinom izradom dominantno se bavi likovna umjetnost. Lutka mora biti čista, jasna te mora posjedovati scensku izražajnost (Pokrivka, 1978).

Scenske lutke mogu se podijeliti s obzirom na materijal od kojeg su napravljene, s obzirom na način izrade ili način rukovanja, prema funkciji odnosno simbolu i prema ustanovi kojoj su namijenjene. Najpogodniji tipovi scenskih lutaka koji se koriste u školi jesu (Vukonić-Žunić, Delaš, 2006):

- lutke na štapu
- ručne lutke
- plošne lutke
- lutke na koncu ili marionete u najjednostavnijem obliku
- lutke sjene
- lutke na tijelu

3.1. Lutke na štapu

Štapne lutke su lutke koje pokrećemo pomoću štapa ili žice. Pogodne su za korištenje u razrednoj nastavi jer su veoma lagane i vremenski ekonomične za izradu. Učenik mora samo

izrezati oblik koji želi i pričvrstiti ga na štap ili olovku i eto lutke (Županić-Benić 2009). Navedeni proces izrade lutke predstavlja i najjednostavniji oblik lutaka na štapu. Takve se lutke zovu lutke na štapu bez dodatnih vodilica. U kratkom vremenu, učitelj na satu likovne kulture može s učenicima stvoriti likove iz bajke ili priče i oživjeti ih kasnije na satu hrvatskog jezika. Učenici lutkama na štapu mogu prekriti lice kako bi se i oni učenici s nižim samopouzdanjem oslobodili u animaciji lutke. Kada lutka prekriva lice, učenici ne vide publiku i osjećaju se zaštićeno i slobodnije pri njenoj animaciji.

Lutke na štapu s rukom animatora nešto su zahtjevnije za izradu i animaciju, no uz sustavno vodstvo nije ih nemoguće koristiti u nastavi. Ovakve se lutke koriste kada lutka koristi određene rekvizite ili je važno da ona gestikulira rukama. Učenik-animator jednom rukom drži vodilicu kojom pomiče lutkinu glavu, a druga ruka predstavlja lutkinu ruku. Upravo zbog „posuđivanja“ vlastite ruke lutki, pred njom je širok spektar finih motoričkih radnji koje može izvesti. Lutke na štapu s rukom animatora pogodne su i za razvijanje suradničkog odnosa među učenicima. Kada dođe do situacije da su učeniku u trenutku animacije potrebne dvije ruke, tu dolazi drugi učenik koji ima zadatak pridržati vodilicu lutke (Vuković-Žunić, Delaš, 2006).

Glavni predstavnik lutaka na štapu je javanka. Javanka se ne susreće često u razrednoj nastavi jer iziskuje tehnički zahtjevniju animaciju i izradu.

Javanke su ime dobile po otoku Javi odakle i dolaze. Za razliku od ostalih lutaka na štapu, javanke su trodimenzionalne. Javanka ima trodimenzionalnu oblu glavu, gornji dio tijela i ruke. Donji dio tijela čini suknja od struka prema dolje, neovisno o tome radi li se o muškom ili ženskom liku. Štap izlazi iz glave, prolazi kroz vrat i tijelo, a haljina skriva ruku animatora. Štap viri ispod pojasa tek toliko koliko je potrebno da ga animator prihvati i njime upravlja glavom lutke. Rupa kroz koju prolazi držač glave dosta je široka kako bi se njime moglo okretati i pomicati glavu lijevo-desno i gore-dolje. Ruke se pokreću kao i kod plošne lutke sjene, žicama pričvršćenim na dlanove (Županić Benić, 2009). Danas se koristi kraći nosivi štap pri animaciji javanke, a štapovi u rukama zamjenjuje uže koje omogućava pomicanje ruke na stilizirani način (Pokrivka, 1978).

Danas se rabe jednostavniji oblici tih lutaka koji imaju manje zglobove na rukama, a osnovni štap-nosač može biti različitih dužina. Za animaciju javanke potrebno je dosta vježbe, stoga je pogodnija za rad s učenicima starije dobi (Vuković-Žunič, Delaš, 2006).

Javanke se u Europi pojavljuju u drugačijem likovnom obliku od originalnog te su zadržale samo tehniku animacije (Pokrivka, 1978).

Posebna skupina javanki su one koje predstavljaju životinje. Svaka javanka-životinja ima poseban mehanizam za animaciju zbog čega nije pogodna za izradu i animaciju u nastavi. Zajedničko im je, kao i kod javanki koje predstavljaju ljude, da postoji glavni nosač-štap koji nosi cijelo tijelo (Glibo 2000).

3.2. Ručne lutke

Ručne lutke su one lutke koje animator navlači na svoju ruku te ih animira pomicanjem zglobova šake. Tijelo im je najčešće izrađeno od platna kako bi ruka animatora bila što slobodnija u pokretu.

Najučestalije ručne lutke su ginjol i zijevalice. Zbog relativno jednostavne izrade i animacije, ove su lutke pogodne za uporabu u nastavi.

Ginjol je podvrsta ručnih lutaka. Navlači se na ruku i pomiče zglobovima šake i prstiju. Posebnost ginjola je upravo u tome što se navlači na ruku i time postaje produžetak animatora, odnosno lutkara. Njezina jednostavnost čini ju privlačnom djeci, ali i učiteljima, pa je tako ginjol najučestalija vrsta lutke u školama (Županić-Benić, 2009).

Animacija ginjola realizira se tako da je na kažiprstu lutkina glava, a mali prst i palac upravljaju rukama ginjola. Pomicanjem ručnog zgloba ginjol se može savijati i polukružno okretati (Pokrivka, 1978). Ginjoli najčešće nemaju noge, a onda kada ih imaju, našivene su na košuljicu tijela lutke i prebačene su preko paravana.

Ručne lutke najčešće se koriste kada lik kojeg utjelovljuju puno priča ili kada su lutki potrebne ruke radi nošenja nekog predmeta u predstavi. Ginjol lutku se prepoznaje po velikoj

glavi, izraženim rukama i haljinici koja predstavlja tijelo i skriva ruku animatora. Glava je predimenzionirana kako bi bila uočljivija i tako dala gledatelju mogućnost da lakše po izrazu lica prepozna njen karakter. Međutim, ne treba robovati već uniformiranim predlošcima izgleda i karaktera. Karakter lutke također izlazi iz njezinih kretnji, položaja glave ili intonacije glasa. (Županić-Benić, 2009). Osim glave, predimenzionirane su i ruke ginjola, posebice njezini dlanovi. Ruke ginjolu služe za hvatanje predmeta, koji su također predimenzionirani. U početku su to uglavnom bile toljage s kojima su se lutke međusobno tukle što je dovodilo do komičnih situacija prema percepciji ondašnje publike (Županić-Benić, 2009).

U vrijeme putujućih lutkarskih družina postojali su već ustaljeni likovi koji su se razlikovali od zemlje do zemlje. Oni su obično bili predstavnici običnog naroda, vrlo često slabije inteligencije, koji su upadali u nevolje zbog svoje naivnosti. Takvi likovi su prvenstveno imali namjeru zabaviti narod, pa predstave obiluju komičnim scenama. Neke od najpoznatijih ginjola su Pulcinella u Italiji, u Engleskoj Punch, Njemačkoj Hanswurst, kasnije Kasperl, u Rusiji Petruška, a Francuskoj Polichinella, a potom Guignol (Županić-Benić, 2009).

Za ponovno oživljavanje ručne lutke u dvadesetom stoljeću zaslužan je likovni umjetnik, glumac i kazališni redatelj Sergeju Obrazcov¹ On je promijenio današnje poimanje ručne lutke istražujući njene mogućnosti preoblikovanja i karaktera. Istražujući lutkarstvo i lutke kao medij, te proširujući njihovo značenje, doveo nas je do zaključka da svaki predmet u animatorovim rukama može postati lutka. Svoje je lutke stvarao krajnje jednostavno i ogolio ih je od bespotrebnih detalja (od umatanja ruke tkaninom do ostavljanja gole ruke s drvenom kuglom na kažiprstu koja predstavlja glavu lutke) (Županić-Benić, 2009).

Druga vrsta ručnih lutaka su zijevalice. Ime su dobile po načinu otvaranja usta kada govore koji podsjeća na zijevanje (Vukonić-Žunić, Delaš, 2006).

Zijevalica je vrsta ručne lutke koja se, isto kao i ginjol, navlači na ruku. Animator svojim rukama otvara i zatvara lutkina usta i time naglasak stavlja na govor te oko istog gradi njen

¹ Sergej Obrazcov (1901-1992)- ruski lutkarski umjetnik. Obrazcov je prvi popularizirao lutkarstvo i lutkarsko kazalište učinivši ga profesionalnim. Sa svojim je kazalištem gostovao u više od devedeset zemalja svijeta čime. *Neobični koncert*, Obrazcova najpoznatija predstava, satira je lošeg performansa koja je doživjela više od deset tisuća izvedbi. Obrazcov je također režirao i prvi lutkarski film *Looking at Polar Sunset Ray*. (<http://www.russiaic.com/people/general/o/350/>)

karakter. Najčešće se zijevalice upotrebljavaju kod prikaza životinja zbog njihovih izraženih njuški. Zijevalice, zbog svoje mogućnosti pomicanja usta vrlo se često koriste pri čitanju priča djeci u školama i vrtićima (Županić-Benić, 2009). Lutke zijevalice jednostavne su za izradu u nastavi. Za izradu jedne lutke dovoljne su čarape na koje učenik našiva ili lijepi karakteristike životinje ili lika kojeg želi prikazati i kasnije animirati.

Glava zijevalice, odnosno njena usta, glavni su element. Osim govora, zijevalica svoja usta koristi i kad želi nešto progutati, ispljunuti ili isplaziti jezik (Županić-Benić, 2009).

Zijevalice su stekle svjetsku slavu zahvaljujući popularnim televizijskim emisijama The Muppet Show i Sesame Street i njihovom autoru Jimu Hensonu. Vesela družina antropomorfnih životinja, objekata, mitoloških bića, izvanzemaljaca i robota savršeno ocrta različite ljudske mane i vrline. Prvi iz Hensonove radionice izašao je žabac Kermit. Raspjevani Kermit u zelenom kaputiću osvojio je srca mnoge djece (Županić-Benić, 2009).

3.3. Plošne lutke

Plošne lutke su dvodimenzionalne i kao takve ne mogu se okretati na pozornici, osim ako lutka nije naslikana i stražnja strana. Plošne lutke vrlo su pogodne za uporabu u nastavi zbog svoje jednostavnosti. Učenici koji se po prvi puta susreću s animacijom lutke i lutkarstvom s lakoćom će prigrliti njezinu jednostavnu formu (Vukonić-Žunić, Delaš, 2006).

Plošne lutke dijele se na plošne lutke bez pokretljivih dijelova, one s djelomično pokretljivim dijelovima i plošne lutke s gibljivim spojevima. Plošne lutke bez pokretljivih dijelova primjerene su za rad s učenicima te ih oni mogu s lakoćom izraditi. Najčešće se izrađuju od hamer papira, kartona, plastičnih tanjura i ostalog materijala velikih ravnih ploha (Vukonić-Žunić, Delaš, 2006). Materijal se reže u željeni oblik i na njemu se oslikava lice ili lice i tijelo lika kojeg je učenik odabrao.

Plošne lutke s djelomično pokretljivim dijelovima složenije su za izradu i animaciju. Plošnim lutkama s djelomično pokretljivim dijelovima pomičan je jedan dio, i to obično glava, jer glava i lice nose karakter lika. Lik se treba dobro upoznati kako bi se ispravan dio tijela učinio pokretljivim (Vukonić-Žunić, Delaš, 2006). Primjerice, za lik žapca iz bajke *Kraljevna i žabac*,

žapcu se neće učiniti pokretljivim glava, već noge, kako bi se istakla jedna od glavnih osobina žaba - skakanje.

Plošne lutke s gibljivim spojevima zahtijevaju više znanja i vještine pri animaciji i izradi od ostalih plošnih lutaka. Izrađuju se u četiri različita položaja i za animaciju se kombiniraju različiti načini gibanja (Vukonić-Žunić, Delaš, 2006).

3.4. Lutke na koncu ili marionete

Marionete su lutke koje se pokreću pomoću konca. Složena izrada i napredna vještina animacije marionetu čini jednom od najsloženijih lutkarskih formi. Mehanizam koji pokreće marionetu križnog je oblika. Na njega se nastavljaju konci koji su pričvršćeni za udove i glavu marionete. Pomicanjem križnog mehanizma pomiču se udovi i glava. Tako marioneta ima bezbrojne mogućnosti pokreta kojim pokazuje situacije u kojima se nalazi, svoje osjećaje i karakter (Županić-Benić, 2009).

Marionete se ubrajaju među najzahtjevnije scenske lutke što se tiče izrade i animacije. Uzimajući u obzir navedene činjenice rijetko kada se koriste u redovnoj razrednoj nastavi. Njihovoj izradi i animaciji može se posvetiti više vremena na izvannastavnim aktivnostima lutkarske družine.

Marionete dolaze s Dalekog istoka - iz Indije. Ondje su se, kao i ostale lutke, koristile u prikazu vjerskih tekstova. Marionete nalazimo opisane u epovima Ramajana i Mahabharata. U Europi su se isprva koristile kako bi zabavile plemstvo, a zatim njihovu uporabu pronalazimo u crkvenim ceremonijama i prikazima biblijskih tema (Županić-Benić, 2009).

U europskoj tradiciji marionete se vežu uz Češku i grad Prag. Upravo u Češkoj se lutkarstvo i marionete s uličnih sajmov a sele u zatvoren prostor. Ovim činom osnivaju se lutkarska i marionetska kazališta te sada publika ciljano dolazi pogledati određenu predstavu. Početkom 20. stoljeća češki lutkar Josef Skupa popularizirao je marionetu kreacijom lika nespretnog i zbunjenog oca Spejbla i njegovog sina Huravíneka. Tema discipline i odgoja obrađena na komičan način oduševljavala je publiku (Županić-Benić, 2009).

Marionete podrijetlo svog imena najvjerojatnije vuku iz Italije. Naime, u Italiji se od 10. stoljeća slavio blagdan u čast stanovnika Venecije koji su oslobodili dvanaest svojih djevojaka iz ruku tršćanskih mladića. U spomen na taj događaj svake je godine dvanaest djevojaka u svečanoj odjeći šetalo gradom. Tijekom godina djevojke su zamijenile drvene lutke *Marie di legno* odnosno drvene Marije, a trgovci su njihove umanjene kopije prodavali pod imenom marionete. Druga priča o izvoru njezinog imena odvodi nas također u Italiju, u 16. stoljeće, gdje su se u prikazu biblijskih tema koristile male Marije-marionete koje su predstavljale Djevicu Mariju (Županić-Benić, 2009).

Marioneta je snažna metafora za ljudski život. Dovodi u pitanje našu volju i propituju koliko je ona zapravo naša. Marionetu pokreće lutkar i on upravlja svakim pokretom i svakom radnjom lutke, lutka se u potpunosti predaje animatoru. Imajući takvu sliku, pitamo se postoji li netko odozgo tko upravlja nama i vodi nas neovisno našoj volji i želji.

3.5. Lutke sjene

Sjena je sveprisutna pojava, nastaje iz odnosa svjetlosti i predmeta i dio je nas samih. Lutke sjene prvi se put pojavljuju u Indiji i Kini gdje su se pomoću njih prikazivale teme iz vjerskih tekstova kao što su Veda, Upanišada i Purana. U Zapadnu Europu kazalište sjena došlo je preko Turske i Grčke. Upravo na zapadnoeuropskim gradskim sajmovima kazalište sjena odmiče se od vjerskih tema i počinje se baviti satiričnim prikazom svakodnevnice (Županić-Benić, 2009). U kazalištu sjena lutka nije izravno vidljiva, vidljiva je iluzija koju stvara svjetlost oponašajući sjenu živog bića ili predmeta. Ovakav koncept neodoljivo podsjeća na Platonovu alegoriju o špilji².

² Platon je alegoriju o špilji prikazao u svom poznatom djelu *Država*. U Platonovoj su špilji od rođenja ljudi okovanih vratova okrenuti licem prema zidu špilje. Zbog svojih okovanih vratova ljudi se ne mogu okrenuti i gledaju jedino u zid špilje. U špilji je jedini izvor svjetla vatra što gori pozadi okovanih ljudi. Između ljudi i vatre je paravan iza kojeg se nalaze drugi ljudi koji nose razne naprave, primjerice stolice, kutije... Okovani ljudi na zidu zbog vatre vide svoje sjenke i sjenke onoga što se dešava iza njih. Ljudi iza paravan istovremeno dok nose stvari i pričaju. Glasovi se odbijaju o zidove špilje i okovanim se ljudima čini da sjenke pričaju. Okovani se ljudi zabavljaju pričajući o sjenama i nagađajući koja će se sjenka iduća pojaviti. Platon nas ovdje uspoređuje s okovanim ljudima koji misle da sjenke predstavljaju realnost (Kalin, 1988).

Lutke sjene su dvodimenzionalne, izrađene od drveta, kartona ili kože. Prema materijalu izrade mogu se podijeliti na transparentne i netransparentne. Netransparentne lutke sjene u izvedbi vidljive su kao siluete, stoga je kod njihove izrade veoma važno da su lutkini rubovi oštro i precizno izrezani. U likovnosti takve se lutke posebno cijene jer su očišćene od suvišnih detalja i na taj način odišu posebnom finoćom i umjerenošću (Županić-Benić, 2009). Likovi za predstave izrađuju se u profilu kako bi gledatelj lakše mogao raspoznati o kojem se liku ili životinji radi (Glibo, 2000).

Kazalište sjena i lutke sjene preteča su filmske umjetnosti (Pokrivka, 1978). Brzo pokretljive slike na platnu mogu se okarakterizirati i kao kazalište sjena i kao film.

Vukonić-Žunić i Delaš (2006) ove lutke svrstavaju u plošne lutke vodeći se obilježjem plošnosti i dvodimenzionalnosti.

U razrednoj nastavi ovakve lutke predstavljaju poseban izazov i zadovoljstvo izrade. Učenici vrlo brzo mogu izrezati svoje lutke, dati im određene karakteristike, zalijepiti ih na štap i u konačnici, pomoću grafoskopa i platna izvoditi male lutkarske predstave. Ovakva jednostavnost stvara bezbrojne mogućnosti u radu i pristupu obradi nastavnog sadržaja. Pomoću svojih ruku učenici također mogu stvoriti najjednostavnije lutke sjene. Već unaprijed predodređenim položajem ruku učenici stvaraju životinjske likove. Koncept lutkarske igre sa sjenom i rukama ne zahtijeva veliku pripremu što se tiče izrade lutaka jer su lutke zapravo ruke učenika.

3.6. Lutke na tijelu

Česti su izgovori učitelja kako izrada lutki zahtijeva mnogo vremena. Lutke koje se koriste u nastavi traže jednostavnost i brzu izradu. Primjer su dijelovi našeg tijela koji oslikani služe kao lutke, pa tako razlikujemo lutke na stopalima, humanete (lutke na tijelu), lutke na koljenima i lutke na prstima (prstolutke).

Lutke na tijelu animatora su zapravo oslikani dijelovi tijela animatora koje on animira. U nastavi najbrže i najjednostavnije za izradu su prstolutke. Za prstolutke dovoljno je da učenici na svojim prstima nacrtaju lice odabranog lika i njegove prepoznatljive detalje. Također, za izradu

prstolutaka mogu se koristiti i materijali poput rukavica, čarapa ili spužvi (Vukonić-Žunić, Delaš, 2006).

Lutke na stopalima izvor su zanimljivog načina komunikacije. Korošec (2004) predlaže lutkarsku igru u kojoj učenici sjede jedan nasuprot drugog sa stopalima na stolu. Učenici svojim stopalima mogu mahnuti stopalu drugog učenika, stopala mogu razgovarati, posvađati se i ponovo pomiriti. Na stopalu se može nacrtati lice ili se lice može našiti na čarapu kojoj se, primjerice, može dodati šešir, kosa ili košuljica.

„Humaneta- lutka na tijelu je lutka veličine djeteta načinjena od starog papira ili od velike papirnate vreće“ (Korošec, 2004, 35). Lutka se stavlja učenicima oko vrata, a ruke i noge lutke se pričvršćuju za učenikove. Učenik je sakriven iza lutke i tako se lakše oslobađa u komunikaciji. Učenik kontrolirajući lutkine pokrete istražuje načine i mogućnosti slanja neverbalnih pokreta. Takva je lutka iznimno pomagalo u procesu oslobađanja učenika od sramežljivosti i istraživanja komunikacije među učenicima.

3.7. Ostale vrste scenskih lutaka

Zemlje Dalekog istoka, kao što je i prije navedeno, imaju bogatu i staru lutkarsku tradiciju. U njihovim se lutkama, načinu njihove izrade i animacije može iščitati istočnjačka strpljivost i predanost. Takve lutke i lutkarske predstave namijenjene su odrasloj publici, što ne znači da učenike ne možemo upoznati s njihovim posebnostima. U nastavku se navode neke od takvih lutaka.

Bunraku lutke dolaze iz Japana, gdje ih je u 18. stoljeću prvi izradio lutkar Uemur Bunrakuken. Sastoje se od glave, tijela i nogu, a posebne su po načinu animacije. Glava predstavlja posebni mehanizam jer lutka može otvarati i zatvarati kapke, pomicati oko lijevo-desno, gore-dolje, pomicati obrve, otvarati usta pa čak i pomicati jezik. Posebnost pomicanja očiju, usta, obrva daje lutki moć facijalne ekspresije - osjećaja što druge lutke nemaju i moraju koristiti druge načine za prikazivanje stanja u kojem se trenutno nalaze. Kako je mehanizam koji pokreće lutku veoma zahtjevan, lutku pokreću tri lutkara (Županić-Benić, 2009). Bunraku lutke njeguju realističan prikaz i njihova odjeća i frizura vjerno prikazuju japansku tradiciju. Lutkarske

predstave s bunraku lutkama traju i do šest sati te se sve odvija veoma sporo što ih čini neprivlačnima djeci i učenicima zbog izostanka dinamike (Glibo, 2000). Međutim, zbog velike umjetničke vrijednosti i posebnosti njihove animacije mogu se učenicima prikazati kraći ulomci lutkarskih predstava koje koriste bunraku lutke.

Gigantske lutke, kao što im i sami naziv govori, velikih su dimenzija. Nastaju kada animator lutku odvoji od tijela i kreće se s glavom lutke. Tada lutku animira jedan glumac. Postoje i gigantske lutke koje animira više animatora, poput tradicionalnih kineskih, i kao takve najčešće se koriste u izvedbama na otvorenom prostoru kao što su trgovi i ulice (Županić-Benić, 2009).

Crno kazalište predstavlja posebnu formu lutkarstva. Osim lutaka, u crnom kazalištu svjetlost predstavlja važan element čarolije koja se daje gledatelju (Županić-Benić, 2009). Lutke za crno kazalište nazivaju se lutke trikovi (Pokrivka, 1978). Županić-Benić (2009) navodi kako se crno kazalište koristi u slučajevima kada se želi postići potpuna iluzija u predstavi, primjerice, da lutke i objekti nastaju i nestaju u mraku na neočekivan način i, naravno, kada postoje uvjeti za rad u potpuno zamračenoj prostoriji. Takve lutke mogu imati konstrukciju marionete ili se animiraju štapovima. U crnom kazalištu pozornica je presvučena crnom tkaninom, glumci su odjeveni u crnu odjeću s otvorom na očima. Glumci se na pozornici ne vide, a lutke su osvijetljene (Pokrivka, 1978.). „Suvremeno crno kazalište nastaje pokretanjem reflektirajućih objekata koja su bijela ili prebojana fluorescentnom bojom, kako bi osvijetljeni UV-svjetlom bili vidljivi u mraku. Sve je ostalo na pozornici, uključujući i animatore nevidljivo.“ (Županić-Benić, 2009, 121).

Uloga glazbe u crnom kazalištu posebno dolazi do izražaja jer likovi veoma malo ili ništa ne govore, te upravo glazba upoznaje gledatelja s radnjom (Pokrivka, 1978).

Lutke, odnosno objekti koji se koriste u crnom kazalištu mogu biti dvodimenzionalni i trodimenzionalni. Kao lutka može se koristiti i dio odjeće, predmet svakodnevne uporabe, posebno izrađena plošna lutka ili dijelovi tijela... Objekti se obično boje u fluorescentne boje što im pridaje još veći dojam plošnosti. Ne smije se zaboraviti svjetlo kao još jedan važan element crnog kazališta koje stvara iluziju. Koristi se UV-svjetlo koje se postavlja ispred pozornice - između publike i glumaca (Županić-Benić, 2009).

4. LUTKARSKI MEDIJ U RAZREDNOJ NASTAVI

Lutkarstvo kao scenska umjetnost koja sjedinjuje i druge umjetnosti predstavlja izvanredno sredstvo za rad u razrednoj nastavi, posebice sjedinjujući odgojne predmete međupredmetnom korelacijom.

Na pitanje pomaže li lutka u nastavi, mnogi će odgovoriti da pomaže, međutim kao ni jedan drugi mediji ne smije prevladavati i dominirati (Coffou, 2004.). Učitelj je taj koji će samostalno odrediti kada i u kojoj mjeri koristi lutku u nastavi. Učenici ne bi smjeli završiti svoje četverogodišnje obrazovanje, a da se nisu imali priliku upoznati sa scenskom lutkom, izraditi je i nakon toga animirati.

Uporaba lutkarstva u nastavi nije česta. Pejić Kraljik (2009) za oskudnu uporabu lutaka u nastavi krivi strah, jer rad s lutkom traži određenu vremensku pripremu i takav rad prepušta se samo odličnim učenicima. Učitelje također obeshrabruje likovno savršena lutka i scenografija u profesionalnim kazalištima. Svrha lutkarskog medija u nastavi nije postizanje likovnog i scenskog savršenstva, nego na didaktički i metodički ispravan način učenicima prikazati i objasniti dio gradiva koji uče, poticati ih na timski rad i kreativnost te nastavu učiniti dinamičnom i zanimljivom.

Coffou (2004) navodi kako lutka u nastavi služi kao terapijsko sredstvo, edukativno-didaktičko sredstvo i kao poticaj za kreativan rad učenika. U daljnjem tekstu pobliže će se objasniti svaka od funkcija lutke.

Učenici prvog dana škole ulaze u nepoznato okruženje koje može biti zastrašujuće za mnoge od njih. Učitelj koji prima prvi razred pronalazi načine i sredstva kako bi razbio strah od nepoznatog i približio se učenicima. Učitelj prvog dana škole svoje učenike može pozdraviti lutkom na topao i prijateljski način, što će razbiti nelagodu prvog dana škole. Lutka koja pozdravlja učenike prvog dana škole ostaje s učenicima cijelu školsku godinu i na taj način postaje jedan od učenika.

Učenicima koji imaju problema s mucanjem ili teže izgovaraju određene glasove, a navedene karakteristike posebice dolaze do izražaja prilikom čitanja ili odgovaranja ispred cijelog razreda, nudi se lutka koja „priča umjesto njih“. Lutka u ovoj funkciji služi kako bi učenik lakše savladao govor i bolje se izrazio. Učenici animacijom lutke dajući joj svoj glas postaju opušteniji i zaboravljaju na okolinu i situaciju koju su ranije percipirali kao stresnu.

Učitelj koristeći lutku pri usmenom ispitivanju učenika smanjuje napetost i komunikaciju čini fleksibilnijom jer u većini slučajeva učenik i ne percipira situaciju kao stresno iskustvo usmenog ispitivanja. Kada lutka napravi pogrešku, takve su situacije šaljive jer nije učenik pogriješio, već lutka, a poznato je kako humor pridonosi kvalitetnijoj nastavi. U takvoj situaciji učenik nije osramoćen jer nije znao odgovor na postavljeno pitanje, već odgovor nije znala lutka (Korošec, 2012).

Edukativno-didaktička funkcija lutke u nastavi najbolje se očituje u podučavanju materinskog jezika. Kroz jezične i govorne vježbe učenici uz lutku poboljšavaju svoje usmeno izražavanje, kontroliraju tok vlastitih misli i način kako navedeni artikuliraju. Osim u materinjem jeziku, lutka svoju edukativno-didaktičku primjenu pronalazi i u drugim nastavnim predmetima. Lutka kao poticaj na kreaciju predstavlja neiscrpan izvor sadržaja koji se iskorištavaju u radu na satovima ponajprije odgojnih predmeta-likovne i glazbene kulture.

Uporabom lutke učenik je u situaciji kada neprestano mora koristiti svoj kreativan i imaginacijski potencijal i tako razvija svoju maštu (Glibo, 2000).

4.1. Lutkarstvo i komunikacija u razredu

Jedan od glavnih elemenata u odgoju i obrazovanju je komunikacija između učitelja i učenika. Danas se sve više napušta tradicionalni jednosmjerni oblik komunikacije u kojem učitelj učenicima govori ono što oni kasnije trebaju reproducirati za ocjenu. Učitelji koriste razne tehnike, pa i lutkarske, kojima razbijaju krutu komunikaciju s učenicima čineći je spontanom i opuštenom (Korošec, 2012).

Učitelj u svakodnevnoj komunikaciji s učenicima nenamjerno upotrebljava pogrešne riječi koje dovode do nesporazuma, a nesporazum može rezultirati prekidom spontane komunikacije (Pokrivka, 1978). Učitelj tijekom nastavnog procesa i dinamičnosti koje on nosi može neprimjereno prekoriti svoje učenike čime sebe distancira od njih. Učenici tako svog učitelja doživljavaju kao strogu i hladnu osobu i gube spontanost u razgovoru i slobodu komunikacije i postavljanja pitanja.

Također, učitelj je u nižim razredima osnovne škole svom učeniku veliki autoritet, kako bi se izbjegli neposlušni protesti ili imitacija uvodi se lutka (Pokrivka, 1978). Učenici u mlađoj dobi skloniji su tvrdoglavosti. Kada učitelj gubi svoj autoritet i dolazi do neposlušnosti i imitacije (grupa imitira pojedinca) mora se načas udaljiti od svog uobičajenog govora i ponašanja kao bi učenicima privukao pažnju i na taj način razriješio nastali nesporazum. Lutka u ovakvoj situaciji može znatno pomoći učitelju.

Lutku koriste i učitelj i učenik. Učenik se igra lutkom i izvodi predstavu kojom simbolički rješava svoje probleme. Igram se dolazi do ideje ili poruke koju želimo prenijeti učeniku ili koju nam učenik sam želi prenijeti. Učenik i učitelj sada pomoću lutke komuniciraju- razmjenjuju mišljenja. Razmjena mišljenja omogućava učitelju velik broj mogućnosti u prenošenju znanja, ideja i iskustva. Učenik radije prihvaća mišljenje i sugestiju lutke nego li odrasle osobe jer je lutka autoritet po djetetovu izboru, a ne dodijeljeni autoritet (Pokrivka, 1978).

U istraživanju Helene Korošec (2011) o uporabi lutke u razredu navodi se kako je prema zabilješkama učitelja lutka omogućila i stimulirala neke aspekte komunikacije kao što je kooperacija, osjećaj sigurnosti te samopoštovanje kod učenika. Zamijećeno je da korištenjem lutke učenici postaju spontaniji, aktivniji, a sramežljivi učenici pobjeđuju strah od nastupa.

Djeci, učenicima, mora se olakšati komunikacija- verbalna i neverbalna. Lutka korištena u nastavi kao spona između učenika i učitelja potiče kognitivni, socijalni i emotivni rast. Lutka postaje novi autoritet kojem učenik može povjeriti svoje probleme i tako poboljšati i ponovo uspostaviti komunikaciju sa svojom okolinom. Učenici lutku prihvaćaju kao svojeg vršnjaka što uvelike oslobađa komunikaciju u nastavnom procesu. Učitelj mora ove činjenice uzeti u obzir ukoliko uviđa da ima probleme i svjestan je njihova postojanja u komunikaciji sa svojim učenicima. U prvom razredu, prvih dana nastave učenici su često povučeni i uplašeni zbog

novonastalog okružja i situacije. Kako bi lakše opustili i prebrodili početak školske godine, učitelj može kroz lutkarsku igru probiti komunikacijsku barijeru. Koristeći i animirajući lutku-razrednu maskotu, koja je jednako uplašena, razigrana, znatiželjna kao i sami učenici, učitelj im se približava i stječe njihovo povjerenje. S druge strane, lutka oživljava i u rukama učenika kroz igrokaz i razne lutkarske igre. Važno je napomenuti da učenik mora samostalno (uz pomoć učitelja gdje je ona potrebna) izraditi svoju lutku i pri tome nije važno kako lutka izgleda, već što on njezinom animacijom postiže u odgojno-obrazovnom procesu (Korošec, 2004).

Uporabom lutke i lutkarskog medija komunikacija se odvija između učitelja i učenika, ali i učenika međusobno. Zamijećeno je da lutka u nastavi doprinosi otvorenosti učenika prema novom gradivu i znanju jer sada uče kroz igru. Svi su učenici uključeni u rad, a njihova angažiranost ovisi o karakteru učenika (Korošec, 2012).

4.2. Igre sa scenskom lutkom

Igra sa scenskom lutkom predstavlja jednu vrstu intervencije u nastavi kojom se razbija rutina svakodnevnice nastave. Navedenim oblikom rada učenici izlaze iz svojih okvira, oplemenjuju svoju svakodnevnicu, pospješuju svoju komunikaciju, ali i razrješavaju konflikte nastale između samih učenika, učenika i učitelja, učenika i roditelja ili unutrašnje nesigurnosti.

Djeca kroz odabir lutki, igre s njima i stvaranja odnosa između odabranih lutki pokazuju odnose u obitelji. Prati li se dječja igra, mogu se razabrati konflikti i položaj djeteta unutar obitelji. Dijete, odnosno učenik, kroz igru s lutkama može pokazati stres zbog rođenja mlađeg brata ili sestre, što rezultira smanjenom pažnjom prema njemu ili igrom mogu izraziti tugu zbog razvoda roditelja ili smrti bliskog skrbnika. lutka u ovom slučaju služi kao sredstvo za dijagnostiku stanja unutar obitelji i djetetovog emocionalno-psihičkog doživljaja istog (Bastašić, 1988).

Igre sa scenskom lutkom mogu biti sastavni dio nastave hrvatskog jezika ili se mogu uklopiti u ostale predmete ili izvannastavne aktivnosti (Pokrivka, 1978). Navedene igre mogu se organizirati nakon ispričane priče, napamet naučene pjesme ili kraćih igrokaza koji su pogodni za

dramatizaciju. Lutkarskim igrama u nastavi hrvatskog jezika njeguju se svi oblici usmenog izražavanja kao što su pripovijedanje, prepričavanje, izvještavanje i opisivanje (Glibo, 2000). „Razgovor s lutkom osobito je pogodan oblik stilsko-kompozicijsko govorne vježbe, u kojoj je najviše zastupljeno učenikova autentično govorno stvaralaštvo. Postupno, pravilnim metodičkim vođenjem, nastavnik utječe da svako pripovijedanje ima svoj početak, tijek i završetak.“ (Glibo, 2000, 92).

Igra sa scenskom lutkom kod učenika razvija interes za razne grane umjetnosti kao što je scenska, likovna ili glazbena umjetnost. Također, učenik mora neprestano aktivirati svoju maštu koristeći lutku u scenskoj igri. Učenik, osim mašte, razvija sposobnost koordinacije svojih misli, emocija, pokreta - postiže se harmoničnost i tečnost u izražavanju i govoru. Stvarajući kroz lutku i dajući joj život, učenik unaprjeđuje smisao za timski rad, suradnju, odgovornost i disciplinu (Pokrivka, 1978).

Možda najvažnija stavka učeničkog rada s lutkom je osjećaj ponosa da vlastitim radom i znanjem, ali i rukama, stvori nešto cjelovito i višeslojno.

Dramske igre s lutkom utječu na razvoj različitih aspekata učeničke inteligencije (prema Gardneru): verbalno-lingvističku, tjelesno-kinestetičku i interpersonalnu (Korošec, 2014). Lutka nam, stoga, pruža veliku širinu djelovanja na učenikov razvoj. Kroz uporabu lutke u nastavi poboljšava se usmeno izražavanje, sintaksa, pismeno izražavanje, potiče se učenike na timski rad, razvija se privrženost prema književnosti i odlasku u kazalište, razvijaju se učenikove socijalne vještine, podiže se samopouzdanje i pozitivna slika o sebi i okolini (Korošec, 2014).

4.3. Upoznavanje učenika i provođenje nastave kroz lutkarski mediji

Kroflin (2011) navodi kako je povjesničar i teoretičar lutkarstva Milan Čečuk uvjerenja da gotovo i ne postoji nastavno-odgojna disciplina koja uz odabranu nastavnu temu ne bi mogla transponirati čarobnu legendu scenske lutke.

Lutka je primjenjiva u svim nastavnim predmetima. Koristi se u stjecanju moralnih, etičkih, kulturnih i ostalih vrijednosti. Pomoću lutke učenici se lakše otvaraju i govore o stvarima koji ih muče.

U nastavi je bitno da lutka posluži svrsi koju smo joj namijenili, bilo to oslobađanje sramežljivih učenika, razbijanja straha od matematike, učenje o dijelovima tijela, stoga lutka ne mora biti umjetničko djelo, već simbol (Kroflin, 2011).

Lutka u humanističkom obrazovanju dobrodošlo je nastavno sredstvo. Lutka posjeduje vizualne, auditivne i taktilne elemente i kao takva potiče komunikaciju i lakše ostvarivanje kurikularnih ciljeva (Hicela, 2010).

U prvoj fazi upoznavanja učenika s lutkom i lutkarskim medijem moraju dominirati slobodne lutkarske improvizacije. Tako učenici otkrivaju mogućnosti lutke, upoznaju se sa scenom i ostalim osnovnim elementima lutkarstva. U lutkarskoj igri učenik se postepeno oslobađa vlastite nesigurnosti i sramežljivosti, postaje sve spontaniji i maštovitiji. Učenik prolazi kroz dinamično izmjenjivanje raznih oblika igre sa scenskom lutkom kao što je lutkarska pantomima, dramatizacija kratke priče ili igrokaz. Od učitelja se zahtijeva ispravan i logičan metodički nastup pri upoznavanju učenika s lutkom. Učenici nižih razreda osnovne škole još su uvijek emotivno bliski s lutkom. Vrlo brzo dolazi do sinteze govora i kretnji upravo zbog psihičke i fizičke bliskosti učenika i lutke, stoga rad na tekstu i ne traje dugo (Pokrivka, 1978).

“Lutkarska radionica može biti samostalan oblik ili se rad s lutkom može uvesti u redovitu nastavu kao povremena ili trajna aktivnost, bilo na način da se nekoliko dana posveti radu s lutkom (što može a i ne mora dovesti do lutkarske predstave), ili tako da se jedan dio svakog nastavnog sata posveti lutkama” (Kroflin, 2011, 202).

Igre s lutkom u nastavi pospješuju sposobnost usmenog izražavanja učenika kroz pričanje, prepričavanje, izvještavanje ili opisivanje. Lutkarska igra ima svoj početak, sredinu i kraj. Dobrim vođenjem učenik počinje slijediti i primjenjivati ovaj koncept. Lutkarske igre mogu biti takve da učenik prepričava nešto što mu se dogodilo ili poticane prema književnom tekstu (Pokrivka, 1978).

Koristeći lutku u nastavi, od iznimne je važnosti postaviti ciljeve koji prate školski kurikulum. Glavni cilj ne mora i ne smije biti savršena lutkarska predstava, već učenikov razvoj. Kada kao cilj imamo i edukaciju učenika, onda lutka postaje medij koji izražava učenikov doživljaj i znanje o nekom literarnom dijelu, pojavi iz prirode ili odnosa među ljudima. Učitelj koristi lutku u rukama učenika kao sredstvo komunikacije pri čemu prati i motivira učenika tijekom cijelog projekta i interakcije s lutkom (Korošec, 2012).

Lutkarstvo se u razredu može provesti kroz razredni projekt. U takvom će projektu svaki učenik, prema svojim sklonostima i interesima, odabrati svoju ulogu. Učenici će tako izrađivati lutke, scenu, animirati same lutke, odabrati i prilagoditi tekst za izgovaranje na sceni, naravno, uz vodstvo učitelja. Učenici će, neizravno, realizacijom projekta vježbati matematiku, razvijati čitalačke i jezične kompetencije, naučiti neke nove vještine kao što je šivanje te time razviti finu motoriku šake. Međusobnom interakcijom učenici razvijaju kritičko mišljenje i uče se suradnji i poštivanju svog suučenika (Debouny, 2004).

Uporabom lutke i lutkarskog medija u nastavi, kroz razne projekte važno je obratiti pozornost na dob učenika. Lutku, lutkarski tekst i scenu prilagođava se dobi učenika. Primjerice, učenici četvrtog razreda kao zadatak mogu dobiti za izradu nešto “zahtjevnijih” lutaka i scene pri čemu tekst za lutkarsku predstavu mogu samostalno adaptirati po predlošku neke bajke, basne ili romana, ali i sami napisati vođeni glavnom idejom (Kroflin, 2011).

Razredni projekti ne traju duže od tjedan dana, pogotovo u razrednoj nastavi. Duži period učenicima predstavlja zamor i opterećenje, a rezultati koji se vide nakon dužeg perioda, učenicima su daleki i apstraktni.

Učenici i učitelj, odlučujući se na takav projekt, prvo izabiru tekst. Učitelj može isprva odabrati nekoliko tekstova koji su primjereni dobi učenika i prate nastavno gradivo koje se obrađuje. Učitelj zatim čita tekstove i daje na odabir učenicima onaj koji im s najviše svidio. U višim razredima, kada su učenici svladali početno čitanje i pisanje mogu sami stvarati tekstove prema predlošku danom od strane učitelja.

Kroflin navodi kako tekst za lutkarsku predstavu može biti već postojeći-zadani, dramatizacija, odnosno adaptacija, ili produkt samih učenika. Zadani tekst može poslužiti pri učenju i utvrđivanju određenog dijela nastavnog gradiva, primjerice dana u tjednu, zbrajanja i

oduzimanja do sto, vrsti pridjeva ili učenju pjesme. Ponavljanjem teksta i učenjem dijaloga, učenici usvajaju gradivo. Adaptirati se može bilo koje književno djelo, film, drama ili kazališna predstava. Kod adaptacije bajke, kao najzahvalnije vrste, učenici će rado izvrtati priču, promijeniti odnose među likovima ili čak uvesti nove. Pri stvaranju vlastitog teksta, bitna je motivacija učenika, koja se izvodi brojnim metodama. Jedna od metoda je “Naslovna rečenica”. Učitelj odabire i čita nekoliko naslovnih rečenica, primjerice *Škrinja puna čuda* ili *Dječak otkriva skriveno blago*, a učenici odabiru onaj koji im se najviše sviđa i stvaraju tekst. Nadalje, učenici mogu zamisliti da su određeni lik iz sadašnjosti, prošlosti, neke priče ili neka osoba iz njihove okoline. Oko odabranog lika učenici stvaraju priču. Također, učenici mogu i određeno vlastito iskustvo, primjerice *slomljena noga*, *izgubljeni ključevi*, predočiti u lutkarskom igrokazu odnosno predstavi. Adaptirati se može i proživljeno putovanje ili školski izlet, kao i neko zamišljeno, primjerice *putovanje na Mars*. Poruka u svijet kao polazište za stvaranje vlastitog teksta podrazumijeva uzimanje važne teme (*besplatno obrazovanje, ekologija, rasizam...*), njezinu obradu i dijeljenje s publikom. Učenici mogu predočiti neki budući događaj i tako pogledom u budućnost osmisliti lutkarski tekst. To ne treba biti nužno dalja budućnost. Pri pisanju vlastitog teksta, kao polazište može poslužiti mjesto radnje. Učenici stvaraju likove koji su se tamo našli (škola, livada, kuhinja...) i osmišljavaju priču i događaje koji su ih zatekli. Kao posljednje polazište učenicima mogu poslužiti razni predmeti iz njihove okoline. Učenici donose različite predmete, od plišanih igračkaka do plastičnih boca, te se oni logički povezuju u priču (Kroflin, 2011).

Pišući scenariji za lutkarsku predstavu, učenici imaju priliku izraziti se. Učenici pisanjem scenarija i dijaloga poboljšavaju svoje jezične kompetencije i direktno ih koriste u izravnoj i veoma kreativnoj situaciji. Pri pisanju scenarija, učenici se mogu poslužiti i već postojećim tekstom kojeg adaptiraju i pretvaraju u dijalog (Debouny, 2004), što predstavlja dobru vježbu za pisanje upravnog i neupravnog govora.

Pozitivna razredna atmosfera koja ne podrazumijeva ismijavanje drugih može se postići uporabom lutke. Dobro vođenom komunikacijom uz uporabu lutkarskih medija uči se učenike aktivnom slušanju i ciljevima uspješnog i dobrog razgovora (Korošec, 2012). Tako osim razvijanja jezičnih vještina, učenici pri pisanju scenarija usvajaju i vještine slušanja, razumijevanja i argumentiranja. Slušaju jedni druge pri iznošenju mogućih ideja za scenarij

(Debouny, 2004). Učenici prilikom ove aktivnosti ne ismijavaju jedni druge i ne osuđuju onoga tko predlaže, već se svaka ideja uzima kao potencijalno genijalna. Razumijevanje je povezano sa slušanjem.

Lutka povezuje važne komponente za razvoj djeteta i učenika, kao što je razumijevanje i suživot s okolinom. Važno je da učenici međusobno razumiju jedni druge, ali i da razumiju svog učitelja (Hicela, 2010). Učenike je potrebno poticati da se oslobode straha od postavljanja pitanja. Ukoliko je neka ideja ostala neshvaćena, učitelj potiče učenika da pita za objašnjenje. Sposobnost argumentacije vlastitog mišljenja pokazuje se nakon predloženih ideja gdje svaki učenik mora objasniti ono što smatra dobrim, odnosno lošim. Učenici kroz argumentaciju razvijaju kritičko mišljenje, cijene timski rad, uče se prihvaćanju pozitivne i negativne kritike. Kroz slušanje, razumijevanje i argumentiranje, učenici poboljšavaju svoje usmeno izražavanje (Debouny, 2004). Shvaćaju da ako žele biti razumljivi drugima moraju biti jasni, sveobuhvatni i sažeti. Kroz konkretne situacije, kao što je osmišljavanje scenarija za lutkarsku predstavu, učenici nesvjesno uče i primjenjuju navedene sposobnosti i vještine.

Uporabom dramskog odgoja, a time i lutkarstva, učenici će se kroz stvaranje male lutkarske predstave suočavati s raznim pojmovima i temama za koja i možda nemaju rješenje (Iveković, 2012). Stoga će učenici posegnuti za izvorima znanja kao što su školski udžbenici, enciklopedije, sadržaj s interneta, knjige o lutkarstvu (Debouny, 2004). Kroz potragu za željenom informacijom, učenici filtriraju nevažne informacije od onih potrebnih, što u današnjem obilju svakakvih informacija predstavlja veoma poželjnu sposobnost. Pretragom pisane i digitalne građe, učenici obogaćuju svoj vokabular i čitalačke sposobnosti.

Nakon izabranog teksta i napisanog scenarija, učenici izabiru vrstu scenske lutke koja najbolje odgovara tekstu i likovima. Učitelj, naravno, upoznaje učenike s vrstama scenskih lutaka i njihovim karakteristikama. Nakon odabira odgovarajuće lutke učenici je na satu likovne kulture izrađuju. Kroz školski se program sve više pokušava utjecati na ekološku svijest učenika i važnost održivog razvoja, tako da se pri izradi lutaka preporuča korištenje materijala kao što su stare kutije, boce, iskorištena tkanina ili ambalaža koju učenici donose od kuće. Osim što učenici postaju ekološki osvješteniji, korištenje navedenih materijala izrazito je ekonomično. Stoga, izlika učitelja da materijalni uvjeti ograničavaju njihovu uporabu lutkarskih medija u nastavi govori o smanjenoj želji za takvim radom

Ovisno o temi koja se uprizoruje u lutkarskoj predstavi, učenici kroz nekonvencionalan način otkrivaju povijest, geografiju, znanost i ostala područja (Debouny, 2004). Primjerice, ako se kroz lutkarsku predstavu, odnosno projekt, želi uprizoriti djelo Mate Lovraka *Družba Pere Kvržice*, učenici će morati istražiti u kojem se povijesnom periodu radnja zbiva, kako su se tada ljudi oblačili, kakvo je mjesto radnje i krajolik, kako izgleda vodenica, čemu ona služi i ostale značajke koje su važne za realizaciju lutkarske predstave. Učenici pronalaženjem navedenih obilježja uče o specifičnosti pojedinog razdoblja, uče o gospodarstvu te poljoprivredi kroz istraživački rad. Podatke koje su prikupili inkorporiraju u lutkarsku predstavu i na konkretan način iskorištavaju prikupljeno znanje.

Pri izradi lutaka, s učenicima se prolazi kroz karakterizaciju likova. Razgovor o likovima, temi književnog teksta i interpretaciji istog, lutka pomaže učenicima shvatiti glavnu misao teksta, ali i potiče učenike na slobodnije izražavanje vlastitog dojma (Pavlinović, Nehmet-Jajić, 2010). Učenici iz teksta iščitavaju osobine likova i u skladu s njima grade lutkin izgled. Učenici će za prikaz dobre vile koristiti svijetle boje i blag izraz lica, dok za negativca koriste tamne boje ili guste obrve. Kroz ovakvu vježbu učenici na drugačiji način analiziraju tekst i prolaze kroz opis i odnos među likovima. Učenici proučavajući karakter lika i lutke razvijaju svoju emocionalnu inteligenciju i sposobnost prepoznavanja emocija. Osim izrade lutke, izrada scenografije i paravana također ulazi u domenu likovnosti.

U sklopu nastavnog sata glazbene kulture, učenici osmišljavaju glazbenu kulisu. Učenici mogu odabrati već unaprijed komponiranu glazbu, bila ona klasična ili suvremena prema potrebama radnje. Debouny (2004) ističe kako osim odabira glazbe, učenici mogu i sami stvoriti glazbu koristeći se instrumentima ili predmetima poput žlica, lonaca ili dijelova tijela, stvarajući zvučne gegove koji prate radnju, poput primjerice pada drva, grmljavine ili šuljanje neke životinje.

Savladavanje pokreta i njihovo usklađivanje s umnim i misaonim aspektom osobe, odnosno učenika, važan je aspekt razvoja. Tjelesno-kinestetičke aktivnosti pomažu učenicima da kroz kontrolu vlastitog pokreta i njegovog usklađivanja s pokretom lutke pridonesu razvijanju vlastite motorike (Iveković, 2012). Kroz animaciju lutke učenici otkrivaju kako njihovi pokreti utječu na lutkine pokrete, pri čemu savladavaju kompleksne fizičke pokrete i neverbalnu komunikaciju (Debouny, 2004). Učenici prilagođavaju svoj glas i pokrete karakteru lutke.

„Animacija lutke od učenika zahtijeva veliku vještinu ruku, šaka, prstiju i visoki stupanj kontrole fizičkih pokreta te prilagodbu i koordinaciju pokreta, a to može biti korisno i u drugim sferama dječjeg razvoja ili u njihovom radu kasnije u životu.“ (Debouny, 2004, 93).

Matematika se također uklapa u proces izrade lutki i lutkarske predstave. Učenici računaju koliko im je potrebno materijala ili tkanine za izradu lutke. Učenici također mogu napraviti i troškovnik u koji stavljaju u odnos iznos potrošenog materijala i cijenu ulaznice za lutkarsku predstavu.

Učitelj koristeći lutku u ovakvom obliku nastave mora stvoriti opuštenu i kreativnu atmosferu. Cilj nije stvoriti savršenu lutku, niti savršenu scenografiju već pomoći učeniku da otkrije svoju kreativnost i pronade ono u čemu je najbolji (Perić Kraljik, 2009). Učitelj poprima novu ulogu, on više nije strogo lice za katedrom koje ne pruža učenicima kreativnu slobodu i potrebu za intelektualnim i manualnim stvaranjem. Učitelj sada s učenicima surađuje u podijeli zadataka, izvršavanju faza projekta i definiranju-postizanju ciljeva. Učitelj u takvoj nastavi ima zadatak voditi učenike. On prije svega mora biti dovoljno informiran kako bi uputio učenike prema pravom i kvalitetnom izvoru informacija. Učitelj mora prilagoditi projekt dobi učenika, kao i njihovim sposobnostima te predznanju. Razvijanje svjesnosti kod učenika o tome da rade nešto značajno i odgovorno pomaže u stjecanju samopouzdanja i zadovoljstva koje proizlazi iz uspješno riješenih koraka u projektu kao i cjelovitog procesa. Učenici koji inače ne pokazuju interes za lutkarstvo kroz ovakve nekonvencionalne projekte stječu intrapersonalnu, ali i interpersonalnu motivaciju (Debouny, 2004).

Osim obrazovnih postignuća, učenici uporabom lutkarskog medija usavršavaju i odgojne zadatke. Uzimajući u obzir da je lutkarstvo grupna aktivnost, kada se elementi lutkarstva uključe u nastavu učenici su „primorani“ na međusobnu komunikaciju i suradnju. Lutkarstvo tako pomaže pri izgradnji socijalnog ja. Učenici slušaju jedni druge, promatraju se međusobno, prihvaćaju tuđe ideje i prijedloge te osjećaje (Hicela, 2010).

Lutkarskim igrama u kojima se tematiziraju prijateljstvo, tolerancija ili solidarnost pomažu u uspostavljanju dobrih odnosa unutar razreda, ali učenici također kroz takve aktivnosti grade pozitivnu sliku o sebi. Učenici tako razvijaju empatiju, razumijevajući različite situacije u koje ih postavlja učitelj kroz lutkarsku igru. Učenik koristeći lutku može riješiti probleme koji u

stvarnom životu nisu u njegovoj kontroli, te time dati učitelju poruku o stvarima koje ga zaokupljaju (Korošec, 2004). Kreativnost također dolazi do izražaja kod lutkarske igre, pogotovo kroz slobodnu lutkarsku improvizaciju. Kroz lutkarsku improvizaciju učenici će najbolje prenijeti situaciju, misli, ono što vide i razumiju, ali i učitelj će se približiti učenicima govoreći kroz lutku (Perić Kraljik, 2009).

Holističkim pristupom gdje su sve komponente učenika uključene u stvaralački rad odgovara se na zahtjeve suvremene nastave i podučavanja djece.

Konačni rezultat lutkarskog stvaralaštva i nije toliko važan, koliko je važan sam proces stvaranja lutkarske predstave ili lutkarskog igrokaza, jer je glavni cilj odgoj i obrazovanje, a lutka je ovdje samo medij (Korošec, 2014).

4.4. Lutkarstvo u nastavnom planu i programu hrvatskog jezika

Hrvatski jezik u razrednoj nastavi obuhvaća četiri nastavna područja: hrvatski jezik, književnost, jezično izražavanje, medijsku kulturu te u prvom razredu i početno čitanje i pisanje.

Medijska kultura ima zadatak upoznati učenike s medijima kao što je televizija, radio, tisak i kazalište. Nadalje, ima zadaću osposobiti učenike za recepciju kazališne predstave, filma, radijske i televizijske emisije i sukladno tome za njihovo vrednovanje. Nastavni predmet hrvatskog jezika u nižim razredima osnovne škole ima satnicu od 175 sati godišnje. Prema provedenom istraživanju učitelj prosječno posveti temama iz medijske kulture 12 sati godišnje što je zabrinjavajuće malen broj uzmemo li u obzir informacijski i tehnički rast posljednjih godina.

Nastavni plan i program samo je teorijska pretpostavka za realizaciju nastavnih sadržaja, a na učitelju ostaje koliko će truda i kreativnosti uložiti u svoj rad kako bi učenicima približio medije (Vukonić-Žunić, Delaš). Kreativni će učitelj lutkarske medije i lutku koristiti kao pomoć pri obradbi nastavnog sadržaja i to ne samo iz hrvatskog jezika, nego i iz matematike, prirode i društva, glazbene i likovne kulture.

Istraživanje koje su proveli Pavlinović i Nehmet-Jajić krajem školske godine 2009./2010. o primjeni lutke u nastavi hrvatskog jezika pokazalo je kako ispitanici učitelji osrednje koriste lutku u nastavi hrvatskog jezika, najviše u području književnosti, a najmanje u području jezičnog izražavanja. Rezultati su pokazali da učitelji ne koriste lutku u nastavi češće jer smatraju da ona iziskuje dosta vremena, iako smatraju da ona pridonosi oslobađanju od treme, razvijanju jezičnih sposobnosti i kreativnosti kod učenika te cjelokupnom pozitivnom raspoloženju.

U predviđenom nastavnom planu i programu dostupnom na mrežnim stranicama Ministarstva znanja, obrazovanja i športa Republike Hrvatske (public.mzos.hr/fgs.axd?id=14181) u nižim razredima osnovne škole u području medijske kulture, tema lutkarskog kazališta obrađuje se samo u prvom razredu, dok se u drugom razredu obrađuje samo tema kazališta. U prvom razredu učenici se upoznaju s pojmovima kao što su lutka i lutkarska predstava, a moraju znati navesti glavne likove lutkarske predstave, oživjeti scensku lutku i izvesti kraći ulomak igrokaza. Ovdje učitelji mogu naići na problem. Lutkarska kazališta i družine nisu prisutni u svakom mjestu gdje postoji i škola pa odlazak na lutkarsku predstavu mnogim učiteljima predstavlja vremensku i financijsku teškoću. U ovakvoj situaciji lutkarske predstave mogu se pogledati putem video zapisa. Doživljaj gledanja lutkarske predstave na video zapisu nije isti kao doživljaj gledanja lutkarske predstave u lutkarskom kazalištu. Prisustvom na lutkarskoj predstavi učenici dobivaju bolji dojam o svim njenim elementima kao što je glazba, scenografija ili uporaba svjetla. Brojne lutkarske družine gostuju sa svojim predstavama po školama što uvelike pridonosi boljem doživljaju lutkarske predstave.

U drugom razredu osnovne škole učenici iz područja medijske kulture obrađuju temu igrokaza. Igrokaz se može veoma uspješno obraditi kroz lutkarski igrokaz.

Zabrinjavajuće je da se kasnije, tijekom trećeg i četvrtog razreda, i ne spominje kazalište, a time još i manje lutkarsko kazalište. Štoviše, tema kazališta se u višim razredima osnovne škole obrađuje još samo u petom razredu. Učenici su ovakvim zanemarivanjem kazališnog i lutkarskog medija uskraćeni za otkrivanje i kritičko promišljanje o ovom vidu umjetnosti. Uz veoma malo vremena predviđenom za upoznavanje s kazalištem i lutkarstvom učenici teško mogu steći naviku odlaska u isto i potrebu za kvalitetnim kulturnim sadržajem u svom životu. Velika odgovornost ostaje na učiteljima koji kroz druga područja i predmete mogu implementirati lutkarske teme i lutku u nastavu. Primjerice, kod obrade književnog sadržaja, temu igrokaza ne

treba obraditi na suhoparan način u kojem učenici s mjesta čitaju tekst po ulogama. Učenici mogu izraditi svoje lutke što ulazi u područje likovne kulture, a s istim lutkama glume i igrokaz. Ovakvim angažmanom učenici stječu značajno iskustvo i usvajaju znanja i vještine na praktičan i njima zanimljiv način.

Osim u području medijske kulture, tema lutkarstva u prvom razredu se spominje i u nastavnom području književnosti u sklopu teme lutkarskog igrokaza. Navedeno je da će učenici moći spoznati i doživjeti kraći igrokaz koji je stilski i sadržajno primjeren učenicima te dobi i razlikovati igrokaz kao tekst namijenjen izvođenju na pozornici.

U ostalim nastavnim temama iz hrvatskog jezika ne spominje se direktna povezanost s lutkarstvom. Međutim, u prvom razredu obrada teme „čitanje“ i usvajanje obrazovnih postignuća kao što je glasno čitanje s točnom intonacijom izgovorenih cjelina i rečenica može se usvojiti kroz uprizorenje kraće lutkarske predstave po predloženom tekstu.

U nacionalnom okvirnom kurikulumu navodi se da će učenici u okviru jezično-komunikacijskog područja na kraju pojedinog obrazovnog ciklusa razumjeti različite medijske jezike te ih uspješno koristiti u komunikaciji (posebno informacijsko-komunikacijsku tehnologiju). Kako bi učenici mogli nešto razumjeti, oni moraju to i iskusiti te intelektualno i emocionalno proraditi. Da bi učenici uspjeli navedeno iznijeti, moraju imati kontakt s lutkarstvom, ali i ostalim medijima.

Kroz lutkarstvo i dramatizaciju učenici se upoznaju i s terminima iz dramske umjetnosti kako što su didaskalije, likovi u dramskom tekstu ili igrokazu i činovi (Kermek-Sredanović, 1991). Učenici izravno na adaptaciji teksta mogu primijeniti navedene termine.

4.5. Lutkarstvo i izvannastavne aktivnosti

Lutkarske igre u osnovnoj školi mogu se uklopiti i u izvannastavne aktivnosti- lutkarsku skupinu. One se mogu koristiti kao poticaj za razvoj interesa za razne grane umjetnosti i kreativnih sposobnosti učenika (Glibo, 2000).

U sklopu slobodnih aktivnosti, preporuča se da lutkarske grupe ne sadrže više od petnaestak članova kako bi svaki učenik mogao doći do izražaja prema vlastitim mogućnostima. U prvoj se fazi preporuča učenicima slobodno stvaranje lutkarske improvizacije kako bi se upoznali s medijem lutkarstva, tipovima scenskih lutka i animacijom. Prve lutkarske igre potiču unutrašnju učeničku kreativnu snagu i nadahnjuju ih kako bi stvarali i tražili nešto novo. Nakon upoznavanja s medijem lutkarstva učenici ulaze u drugu fazu stvaranja. U drugoj se fazi upoznaju s tekstom koji će izvesti na pozornici ili u učionici. Naravno, tekst se mora najprije zajednički pročitati i analizirati, pronaći osnovna ideja teksta kako bi se ona naglasila kroz animaciju lutkama. Zajedno s učiteljem učenici iznose svoje prijedloge i ideje koje kasnije razrađuju, prihvaćaju ili odbijaju. Učenici kasnije interpretativno čitaju tekst po ulogama kako bi se što bolje uživjeli u svoj lik. Osnovni je zadatak čitalačkih vježbi postići prirodnu, logičnu i izražajnu glasovnu karakterizaciju likova. Takve čitalačke vježbe ne trebaju trajati dugo. Uzimanjem lutke u ruke dolazi do psihičke i fizičke sinteze učenika i lutke gdje učenik počinje pronalaziti najbolje rješenje pokreta prema karakteru lika (Glibo, 2000). Proces nastanka lutkarske predstave u sklopu izvannastavnih aktivnosti jednak je procesu razrednog projekta istog cilja.

4.6. Lutkarski medij i učitelj

Učenici rado ulaze u komunikaciju s razrednom lutkom doživljavajući je kao svog suučenika. Učitelj uporabom lutke može uspostaviti individualnu komunikaciju s pojedinim učenikom čime svakog učenika bolje upoznaje, što kasnije koristi u grupnom radu. Učenici lutkom mogu lakše izraziti negativne emocije i nezadovoljstvo nekim učiteljevim postupkom u razredu. Kroz lutkarski medij i uporabom lutke učenici brže i lakše uče jer postaju jedan, uz učitelja, od kreatora procesa učenja (Korošec, 2012).

Istraživanje Helene Korošec o učestalosti uporabe lutke u nastavi kao nastavnog sredstva pokazalo je kako su učitelji uglavnom veoma pozitivno naklonjeni prema ovakvoj vrsti nastavnog sredstva i rada, međutim, učitelji su u nedoumici kada je uporaba lutke dobra i primjerena kao metoda poučavanja. Također, lutke se kao nastavno sredstvo veoma malo koriste u nastavi u skladu s onim što lutka i lutkarstvo mogu ponuditi kao medij (Korošec, 2014).

4.7. Posjet kazalištu lutaka

Učenici bi barem jednom u jednoj školskoj godini morali posjetiti kazalište i prisustvovati kazališnoj predstavi. Odlaskom u kazalište učenici stječu novo iskustvo i upoznaju se izravno s dramskom umjetnošću. Nekim je učenicima prvi posjet kazalištu onaj sa školom, stoga im kazalište predstavlja nepoznanicu. S obzirom na tu činjenicu, učitelj je prvi koji upoznaje učenike s kazalištem i pravilima ponašanja tijekom predstave. Predstave za djecu, a pogotovo lutkarske predstave, traže od gledatelja aktivno sudjelovanje i komentari učenika su dobrodošli. Učitelj ovdje mora upozoriti učenike na takvu situaciju, ali i na onu gdje se od učenika traži da u tišini odgledaju predstavu do kraja.

Odlaskom u kazalište potiče se učenike na moguć samostalan odlazak u kazalište sa svojim roditeljima. Jedino odlaskom u kazalište može se stvoriti budući kazališni konzument i obrazovan gledatelj.

Preporuča se da se pri odabiru predstava učitelji daju prednost onim predstavama koje adaptiraju tekstove književnih djela koja se obrađuju u trenutnom obrazovnom razdoblju (Rosandić, 1989). Učitelju se tako preporuča da odabere adaptaciju bajke ili romana za djecu.

Nakon odgledane lutkarske predstave, s učenicima se analizira izvedena predstava. Analizira se kakvi su likovi, kako su se kretali, kakva je bila scenografija, odnosno analiziraju se osnove lutkarstva, tako da se analiza učini primjerena učenicima. Učenicima odgledana lutkarska predstava može služiti kao poticaj stvaranja vlastite ili kao primjer animacije lutke.

5. ISTRAŽIVANJE O UPORABI LUTKARSKOG MEDIJA U RAZREDNOJ NASTAVI

5.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja bilo je analizirati stavove učitelja o uporabi lutkarskih medija u razrednoj nastavi, njihovoj primjeni, korisnosti i učestalosti uporabe. Također, cilj je bio dobiti podatke o učestalosti posjeta lutkarskom kazalištu, odnosno lutkarskim predstavama, u jednoj školskoj godini i razlozima koji sprječavaju ili ne sprečavaju posjet istim.

5.2. Zadaci istraživanja

Prvi zadatak istraživanja bio je utvrditi samoprocjenu kompetencije sudionika ispitivanja za uporabu lutkarskog medija, njihovu zainteresiranost za lutkarsko kazalište i zadovoljstvo inicijalnim obrazovanjem glede lutkarskih tema. Navedeni je zadatak eksplorativne prirode i za njega nije postavljena afirmativna hipoteza. Drugi zadatak istraživanja bio je utvrditi stavove učitelja o mogućem pozitivnom utjecaju lutkarstva na razvoj nekih od kompetencija kod učenika. Trećim se zadatkom željelo utvrditi stavove sudionika ispitivanja o mogućnostima korištenja lutkarstva u nastavi hrvatskog jezika, dok se četvrti zadatak bavio mogućnostima korištenja lutkarstva u ostalim nastavnim predmetima. Petim se zadatkom istraživanja željelo utvrditi smatraju li ispitanici istraživanja lutkarstvo zahtjevnim nastavnim sredstvom. Šesti zadatak istraživanja bio je utvrditi učestalost korištenja lutke u nastavi. Posljednjim, sedmim zadatkom, željelo se utvrditi učestalost odlaska u kazalište lutaka u jednoj školskoj godini i razloge koji sprječavaju češći posjet istom. Navedeni je zadatak, kao i prvi, eksplorativne prirode i nema postavljenu afirmativnu hipotezu.

5.3. Hipoteze istraživanja

Prema postavljenim pitanjima dane su sljedeće hipoteze. Za postavljene afirmativne hipoteze naznačeno je njihovo uporište u pregledanoj literaturi.

Prema drugom zadatku istraživanja postavljena je sljedeća hipoteza:

H₁: Sudionici ispitivanja imat će u prosjeku viši rezultat od srednje vrijednosti na skali procjene o pozitivnom utjecaju lutkarstva na razvoj učenika i njihovih kompetencija.

Prva hipoteza se temelji na istraživanju Helene Korošes (2011) o neverbalnoj komunikaciji i uporabi lutkarstva u nastavi kojim je zaključeno kako korištenjem lutkarstva u nastavi učitelj pospješuje komunikaciju među učenicima i ostale kompetencije.

Prema trećem zadatku istraživanja postavljena je sljedeća hipoteza:

H₂: Sudionici ispitivanja imat će u prosjeku viši rezultat od srednje vrijednosti na skali procijene o primjenjivosti lutkarstva u nastavi hrvatskog jezika.

Druga hipoteza se temelji na istraživanju Pavlinović i Nehmet-Jajić (2010) o primijeni lutke u nastavi hrvatskog jezika u mlađim razredima osnovne škole. Istraživanje je pokazali kako ispitani učitelji smatraju da je lutka primjenjiva u nastavi hrvatskog jezika i pridonosi razvoju učenika.

Prema četvrtom zadatku istraživanja postavljena je sljedeća hipoteza:

H₃: Sudionici ispitivanja imat će u prosjeku viši rezultat od srednje vrijednosti na skali procijene o primjenjivosti lutkarstva u ostalim nastavnim predmetima.

Treća hipoteza se temelji na znanstvenom članku *Lutka kao nastavno sredstvo* Edmonda Debounya. U članku se navodi niz situaciju u kojima je lutka primjenjiva kao nastavno sredstvo i u ostalim predmetima izuzev hrvatskog jezika.

Prema petom zadatku istraživanja postavljena je sljedeća hipoteza:

H₄: Sudionici ispitivanja imat će u prosjeku viši rezultat od srednje vrijednosti na skali procjene o zahtjevnosti lutkarstva u nastavi.

Četvrta hipoteza se temelji na istraživanju Pavlinović i Nehmet-Jajić (2010) o primijeni lutke u nastavi hrvatskog jezika u mlađim razredima osnovne škole. Istraživanjem se pokazalo da ispitani učitelji smatraju da je uporaba lutke u nastavi zahtjevan posao, posebice vremenski.

Prema šestom zadatku istraživanja postavljena je sljedeća hipoteza:

H₅: Sudionici ispitivanja imat će u prosjeku niži rezultat od srednje vrijednosti na skali procijene o učestalosti korištenja lutkarskog medija u nastavi.

Peta hipoteza se temelje na istraživanju Pavlinović i Nehmet-Jajić (2010) o primijeni lutke u nastavi hrvatskog jezika u mlađim razredima osnovne škole. Istraživanjem se zaključilo da ispitani učitelji dovoljno ne primjenjuju lutku u nastavi.

Afirmativna hipoteza će se smatrati potvrđenom ukoliko prosječan odgovor bude za pola boda veći ili manji od srednje vrijednosti na skali procijene.

5.4. Uzorak ispitanika

U istraživanju su sudjelovali učitelji razredne nastave iz Osnovne škole Vladimira Nazora, Pazin, Osnovne škole Matije Vlačića, Labin, Osnovne škole Trsat, Rijeka i Osnovne škole Petra Studenca, Kanfanar. Uzorak ispitanika je prigodan jer su učitelji navedenih škola prihvatili sudjelovanje u istraživanju te u trenutku istraživanja bili dostupni. Istraživanje je provedeno s osamnaest ispitanika (N=18) iz navedenih škola. Svi su ispitanici ženskog spola.

Prema životnoj dobi ispitanici su podijeljeni u četiri skupine. U skupini od 25 do 35 godina bilo je četiri ispitanika, u skupini od 36 do 45 također 4 ispitanika, u skupini od 46 do 55 devet ispitanika i u skupini od 56 do 65 godina jedan ispitanik.

Sudionici su imali prosječno 20 godina radnog staža (M=20,27; SD=10,05).

Prema stupnju obrazovanja ispitanici su podijeljeni na one koji su završili dvogodišnju pedagošku akademiju njih 11, četverogodišnji učiteljski studij završilo je pet ispitanika, a integrirani diplomski i preddiplomski učiteljski studij dva ispitanika.

5.5. Instrument i postupak istraživanja

Podaci su prikupljeni pomoću anketnog upitnika (Prilog 1) koji se sastoji od dvanaest pitanja. Pitanja od prvog do četvrtog imaju svrhu prikupljanja osnovnih podataka o ispitanicima (škola u kojoj rade, dob, godine rada, završeno obrazovanje). Šesto, sedmo i osmo pitanje bave se prosudbom kompetencija ispitanika o uporabi lutkarskog medija u razrednoj nastavi i prikupljanjem podataka o dodatnom usavršavanju na polju lutkarstva. Deveto pitanje u sebi sadrži 21 potpitanje na koje su ispitanici odgovarali na formatu odgovora Likretovog tipa (1-uopće se ne slažem, 2-uglavnom se ne slažem, 3-osrednje se slažem, 4-uglavnom se slažem, 5-u potpunosti se slažem). Pitanjima su se željeli dobiti podaci o stavovima učitelja o mogućem poboljšavanju pojedinih kompetencija kod učenika uporabom lutkarskog medija u nastavi, o mogućnostima primjene lutkarstva u nastavi hrvatskog jezika i ostalim predmetima i zahtjevnosti uporabe lutkarstva i njegovim mogućim ograničenjima. Deseto pitanje ima pet potpitanja, a od ispitanika se tražilo da ocjene učestalost navedenih tvrdnji, odnosno učestalost uporabe lutkarstva u svom radu (1-nikad, 2-vrlo rijetko, 3-osrednje, 4- često, 5- vrlo često). Jedanaesto i dvanaesto pitanje je deskriptivno, a željeli su se dobiti podaci o učestalosti posjete kazalištu lutaka i razlozima koji sprječavaju mogući češći posjet istom. Anketa je bila anonimna.

Prikupljeni podaci obrađeni su izračunavanjem aritmetičke sredine i frekvencija rezultata. Pitanja otvorenog tipa obrađena su kvalitativnim osvrtom.

5.6. Rezultati istraživanja

Da bi se lutkarski medij uspješno ukomponirao u nastavu i obradu sadržaja, potrebno je znanje o osnovama lutkarstva. Sudionici ispitivanja su na skali od 0 do 4, gdje 2 predstavlja srednju vrijednost (0 – uopće ne, 1 - vrlo malo, 2 - osrednje, 3 - u većoj mjeri, 4 - u potpunosti) ocjenjivali koliko je njihovo prijašnje obrazovanje zadovoljilo potrebe i dalo im znanja kako bi što uspješnije koristili lutkarstvo u nastavi. Učitelji su prema isto formiranoj skali procjenjivali svoju zainteresiranost za kazališne teme i predstave.

Rezultati su pokazali da je kod ispitanih učitelja prijašnje obrazovanje osrednje zadovoljilo potrebu za stjecanjem kompetencija pri primjeni lutkarstva u nastavi (Tablica 1).

Tablica 1: Stečene kompetencije i zainteresiranost za kazalište.

Tvrdnja	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
U kojoj je mjeri vaše obrazovanje zadovoljilo vaše potrebe za stjecanjem kompetencija za primjenu lutkarstva u nastavi?	1,94	0,97
Procijenite koliko ste zainteresirani/zainteresirana za kazališne teme i kazališne predstave?	3,11	0,65

Pokazalo se da je rezultat zainteresiranosti za kazalište i kazališne teme kod sudionika ispitivanja veći od srednje vrijednosti na skali procijene. Ovakvi rezultati pokazuju da se u inicijalnom obrazovanju učitelja mora obratiti pozornost na teme i kolegije koji se bave lutkarstvom budući da je daljnje istraživanje pokazalo kako se učitelji osjećaju osrednje kompetentnim pri primjeni lutkarstva, ali razumiju njegov učinak i mogućnosti korištenja u nastavi te su zainteresirani za kazališne teme.

Pri procijeni vlastite kompetencije za korištenje lutkarstva u nastavi učitelji su na skali od 1 do 7, gdje broj 4 označava osrednju samoprocjenu kompetencije, određivali koliko se smatraju kompetentnim za uporabu lutkarstva u nastavi (Tablica 2).

Sudionici ispitivanja su procijenili postojanje osrednje kompetencije koja im je potrebna za korištenje lutkarskog medija u nastavi.

Tablica 2: Procjena kompetencija za korištenje lutkarstva u nastavi.

Tvrdnja	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Procjena stupnja kompetencija za korištenje lutkarstva u nastavi	4	1,17

Iako su učitelji osrednje zadovoljni sa stečenim inicijalnim obrazovanjem, istraživanje je pokazalo dodatno usavršavanje kod učitelja kroz razne radionice i seminare te samostalno kroz postojeću literaturu. Na pitanje o dodatnom usavršavanju na polju lutkarstva polovica se ispitanika izjasnila kako se dodatno usavršavala najviše kroz lutkarske radionice organizirane od strane AZOO-a, ali i radionice organizirane u sklopu nevladinih organizacija kao što je Društvo naša djeca i radionice u Gradskom kazalištu lutaka.

Raznovrsne mogućnosti koje lutkarstvo pruža mogu pospješiti kompetencije učenika među kojima su čitalačke sposobnosti, jezično i pismeno izražavanje te matematička pismenost. Lutkarstvo, tako Pokrivajući različita polja učenikovog razvoja i procesa usvajanja znanja nudi pozitivan utjecaj na razvoj navedenih aspekata.

Učitelji su na skali od 1 do 5, (1-uopće se ne slažem, 2-uglavnom se ne slažem, 3-osrednje se slažem, 4-uglavnom se slažem, 5-u potpunosti se slažem) gdje ocjena 3 predstavlja srednju vrijednost, ocjenjivali vlastito slaganje s tvrdnjama o ograničenju primjene lutkarstva u nastavi, pozitivnom utjecaju lutkarstva na učenike, mogućnostima njegova korištenja u nastavi hrvatskog jezika i ostalim predmetima, zahtjevnosti i učestalosti korištenja lutkarstva kao metodičkog sredstva i oblika rada.

Sudionici ispitivanja su od ponuđenih tvrdnji ocijenili (Tablica 3) da lutkarstvo ima najviše utjecaja pri poboljšavanju komunikacije u razredu, zatim na jezično izražavanje te pismeno izražavanje te na kraju čitalačke sposobnosti. Vrijednost aritmetičke sredina kod procijene navedenih tvrdnji bila je za više od pola boda veća od srednje vrijednosti skale procijene. Sudionici ispitivanja izrečenim stavovima dijele mišljenje s autorima Debounyem i Korošec spominjanima u teoretskom djelu rada koji veliki značaj lutkarstva daju u razvijanju

jezičnih sposobnosti kod učenika i međusobnom komunikacijom u razredu. Ovakvi rezultati i pozitivni stavovi učitelja mogu pridonijeti češćoj uporabi lutkarstva u nastavi. Također rezultati pokazuju osviještenost sudionika ispitivanja o mogućnostima koje lutkarski mediji pruža pri poboljšanju temeljnih kompetencija kod učenika.

Rezultat kojim su sudionici ispitivanja ocijenili poboljšava li uporaba lutkarstvo matematičku pismenost kod učenika u granici je srednje vrijednosti na skali procjene. Ovaj se rezultat može objasniti ne tolikom uskom vezanosti lutkarstva i nastave matematike, odnosno matematičke pismenosti te drugim nastavnim metodama koje sudionici ispitivanja koriste kako bi poboljšali matematičku pismenost kod učenika.

Prva se postavljena hipoteza prihvaća kojom se pretpostavilo da će rezultat aritmetičke sredine biti veći od srednje vrijednosti na skali procijene. U slučaju matematičke pismenosti ispitani se učitelji osrednje slažu s tvrdnjom da lutkarstvo poboljšava navedenu kompetenciju kod učenika.

Tablica 3: Pozitivan utjecaj lutkarstva.

Tvrdnja	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Lutkarstvo poboljšava čitalačke sposobnosti.	3,72	1,2
Lutkarstvo poboljšava jezično izražavanje.	4,61	0,59
Lutkarstvo poboljšava matematičku pismenost.	3,1	1,25
Lutkarstvo poboljšava pismeno izražavanje.	4	1,07
Lutkarstvo poboljšava komunikaciju u razredu.	4,72	0,55

Tema lutkarstva izravno je najzastupljenija u nastavi hrvatskog jezika, stoga je njegova uporaba u navedenom području i najprirodnija. To pokazuju i podaci istraživanja gdje sudionici ispitivanja smatraju kao je lutkarstvo pogodno za obradu raznih sadržaja iz hrvatskog jezika (Tablica 4). Rezultat aritmetičke sredine, svake od postavljene tvrdnje, za više od pola boda veći

je od srednje vrijednosti na skali procijene time se prihvaća druga afirmativna hipoteza. Ovakav se rezultat može protumačiti implementiranosti teme lutkarstva u nastavu hrvatskog jezika direktno kroz područje medijske kulture, ali i područje književnosti gdje se učenici susreću s lutkarskim igrokazom.

Učitelji su iskazali visoko slaganje s postavljenim tvrdnjama te je rezultat kod svih tvrdnji veći od srednje vrijednosti na skali procijene. Najviše ispitanih učitelja smatra da lutkarstvo pruža najveće mogućnosti pri obradi tekstova iz književnosti. Lutkarstvo u ovom području nudi adaptaciju izabranih tekstova u male lutkarske predstave, ali i izvedbu kratkih lutkarskih igrokaza iz udžbenika. Učitelji su ocijenili kako najmanje mogućnosti lutkarstvo nudi u području obrade jezičnih sadržaja, ali i ova je tvrdnja naišla na visoko slaganje sudionika ispitivanja. Ostala su područja nastave hrvatskog jezika-medijska kultura i lektira prepoznata od učitelja kao područja u kojima se izabrane teme mogu obraditi pomoću lutkarskih metoda.

Tablica 4: Mogućnost korištenja lutkarstava u nastavi hrvatskog jezika.

Tvrdnja	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Lutkarstvo se može koristiti za obradu brojnih nastavnih sadržaja u hrvatskom jeziku.	4,88	0,31
Lutkarstvo se može koristiti pri obradi teksta iz književnosti.	4,94	0,22
Lutkarstvo se može koristiti pri obradi jezičnih sadržaja.	4,55	0,76
Lutkarstvo se može koristiti pri obradi sadržaja iz medijske kulture.	4,88	0,31
Lutkarstvo se može koristiti pri obradi sadržaja iz lektire.	4,77	0,41

Istraživanje se željelo utvrditi smatraju li učitelji da se elementi lutkarstva mogu primijeniti i u ostalim nastavnim predmetima. Kako lutkarstvo i lutkarska predstava u sebi sadrži likovnu i glazbenu komponentu, očekivano je da su učitelji i to prepoznali (Tablica 5). Rezultati istraživanja pokazali su kako je rezultat aritmetičke sredine odgovora sudionika ispitivanja veći

od srednje vrijednosti na skali procijene za tvrdnje koje govore o mogućnosti korištenja lutkarstva u nastavi matematike, prirode i društva, likovne i glazbene kulture.

Učitelji najviše mogućnosti za korištenje lutkarskog medija u nastavi vide u obradi gradiva iz prirode i društva. Priroda i društvo kao nastavni predmet bavi se širokim područjem života od higijene, godišnjih doba, života u zajednici i očuvanju okoliša. Ponekad su ove teme učenicima apstraktne, a metodama lutkarstva ih učitelj može učiniti jasnijima. Sudionici ispitivanja zatim mogućnost korištenja lutkarstva pronalaze i u likovnoj kulturi. Izrada scene i lutaka spada u domenu likovne kulture i kao takva može se iskoristiti u ovom području te pritom slijediti teme iz propisanog nastavnog plana i programa. U glazbenoj kulturi, kako je i navedeno u teorijskom djelu rada, učenici osmišljavaju ili izvode već poznate pjesme uz animaciju lutaka. Učitelji su također prepoznali ovaj oblik korištenja lutkarstva i ocijenili kako je moguća njegova uporaba u nastavi glazbene kulture. Ispitani učitelji uporabu lutkarskog medija smatraju mogućom i u nastavi matematike, iako su prethodni rezultati pokazali da je stav učitelja o mogućnosti poboljšavanja matematičke pismenosti uslijed uporabe lutkarstva osrednji.

Učitelji najmanje mogućnosti za uporabu lutkarstva vide u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture. Dobivena aritmetička sredina odgovora kreće se u okvirima srednje vrijednosti na skali procijene. Ovakav se rezultat mogao i očekivati s obzirom na specifičnost nastave i prostora u kojem se nastava tjelesne i zdravstvene kulture odvija.

Treća hipoteza se prihvaća i zaključuje da ispitani učitelji vide primjenu lutkarstva u ostalim nastavnim predmetima izuzev hrvatskog jezika, s napomenom da primjenu u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture smatraju osrednjom.

Tablica 5: Mogućnosti korištenja lutkarstva u ostalim nastavnim predmetima.

Tvrdnja	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Lutkarstvo se može koristiti u nastavi matematike.	3,88	0,65
Lutkarstvo se može koristiti u nastavi prirode i društva.	4,33	0,74
Lutkarstvo se može koristiti u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture.	3,38	1,06
Lutkarstvo se može koristiti u nastavi likovne kulture.	4,16	0,76
Lutkarstvo se može koristiti u nastavi glazbene kulture.	4,05	1,17

Vremenska ekonomičnost, lakoća i jednostavnost uporabe nastavnih sredstava čine kvalitete koje učitelji traže. Ispitivanjem učitelja željeli su se dobiti podaci o zahtjevnosti uporabe lutkarstva u nastavi. Dobiveni podaci (Tablica 6) pokazuju kako ispitanici učitelji uglavnom smatraju da je lutkarstvo vremenski zahtjevan oblik rada. Osim samog lutkarstva učitelji su izrazili u većoj mjeri slaganje s tvrdnjom kako je izrada lutke, a posebice izrada scene zahtjevan posao. U teoretskom dijelu rada spomenuto je da lutka ne treba biti likovno i tehničko savršeno oblikovana, već služiti svrsi u nastavi. Stoga mišljenje učitelja o zahtjevnosti izrade lutke može biti pokazatelj nedovoljne informiranosti o mogućnostima i načinima njene izrade.

Ispitanici su se učitelji također složili s tvrdnjom o vremenskoj zahtjevnosti lutkarstva. Uporaba lutkarstva u nastavi ne mora uvijek rezultirati lutkarskom predstavom (koja uistinu zahtjeva određeno vremensko razdoblje za pripremu) već se primjerice petominutnom uporabom lutke može razbiti monotonija u razredu. Pripremanje učenika za lutkarsku predstavu također je prepoznato kao zahtjevan posao. Razredi s većim brojem učenika te moguća prisutnost učenika s posebnim potrebama može otežati učiteljima pripremanje lutkarske predstave.

Tablica 6: Zahtjevnost lutkarstva kao metodičkog oblika rada.

Tvrdnja	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Lutkarstvo je vremenski zahtjevan oblik rada.	4,22	0,78
Metoda korištenja lutke u nastavi izrazito je zahtjevna.	3,72	1,19
Izrada lutaka je zahtjevan posao.	4,05	1,02
Izrada scene je zahtjevna.	4,11	0,87
Pronalaženje teksta za lutkarsku predstavu je zahtjevno.	3,5	1,16
Samo pripremanje učenika je zahtjevan posao.	4	1,05

Sudionici ispitivanja najmanje zahtjevan posao smatraju pronalaženje prikladnog teksta za lutkarsku predstavu. Rezultat aritmetičke sredine za navedenu tvrdnju na granici je srednje vrijednosti na skali procijene. Ovaj posao predstavlja individualan rad učitelja kojem se može posvetiti i izvan izravne nastavne situacije, stoga je i manje stresan, a time i manje zahtjevan. Također u pregledanoj literaturi postoje mnogi tekstovi i lutkarski igrokazi koji su prilagođeni uzrastu učenika i ispunjavaju odgojno-obrazovne ciljeve. Kako je i ranije navedeno kroz lutkarske igre i slobodno korištenje lutke učitelj može dobiti uvid u stanje učenika, ali i njegovo znanje pri usmenom ispitivanju.

Četvrta hipoteza, koja pretpostavlja veći rezultat od srednje vrijednosti aritmetičke sredine za tvrdnje koje se odnose na zahtjevnost lutkarstva kao nastavnog sredstva, se prihvaća. Napominje se da su se sudionici ispitivanja uglavnom složili sa svim tvrdnjama koje impliciraju zahtjevnost lutkarstva kao nastavnog sredstva, izuzev tvrdnje koja se bavi pronalaženjem teksta za lutkarsku predstavu. S navedenom tvrdnjom ispitani su se učitelji složili osrednje, odnosno rezultat aritmetičke sredine je u granici srednje vrijednosti na skali procjene.

Ispitani su učitelji pokazali veliku zainteresiranost za lutkarski medij, ali ga koriste osrednje (tablica 7). Sudionici ispitivanja ocjenjivali su učestalost postavljenih tvrdnji na skali od

1 do 5 (1-nikad, 2-vrlo rijetko, 3-osrednje, 4-često, 5-vrlo često) gdje je ocjena 3 predstavljala srednju vrijednost na skali.

Istraživanje je pokazalo da sudionici ispitivanja osrednje koriste lutkarski mediji i lutku u povezivanju teme lutkarstva s ostalim područjima iz hrvatskog jezika i nastavnim predmetima. Također, sudionici ispitivanja osrednje koriste dodatne materijale mimo udžbenika pri približavanju lutkarstva učenicima. Vrijednosti aritmetičke sredine ovih odgovora kreću se oko srednje vrijednosti na skali procijene te se odbacuje šesta postavljena afirmativna hipoteza. Sudionici ispitivanja procijenili su jednu postavljenu tvrdnju, o redovitosti uporabe lutkarstva u nastavi, ispod srednje vrijednosti na skali učestalosti. Učitelji su procijenili kako ne koriste redovito lutku i lutkarske medije u nastavi. Može se pretpostaviti da sudionici ispitivanja lutkarstvo upotrebljavaju kada se ono direktno obrađuje prema planu i programu te ga onda povezuju s ostalim nastavnim predmetima, dok rjeđe koriste lutkarstvo kako nastavno sredstvo.

Tablica 7: Učestalost korištenja lutkarstva u nastavi.

Tvrdnja	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Lutku i lutkarske medije redovito koristim u nastavi.	2,16	0,68
Koristim dodatna sredstva mimo udžbenika pri obradi i približavanju lutkarskog kazališta učenicima.	2,77	0,97
Povezujem temu lutkarskog kazališta s ostalim temama iz hrvatskog jezika.	3,11	1,04
Povezujem temu lutkarskog kazališta s ostalim nastavnim predmetima.	3	0,94
Koristim lutkarske tehnike i lutku pri obradi ostalih nastavnih sadržaja.	2,55	0,68

Za pravi doživljaj lutkarstva učenici moraju doživjeti lutkarsku predstavu. Odlasci u kazalište i prisustvovanje kazališnim predstavama učenicima predstavlja veliki događaj kojeg

zasigurno pamte dugo vremena. Osim doživljaja dječjih predstava sa živim glumcima učenici također moraju iskusiti i lutkarsku predstavu. Sudionicima ispitivanja postavljeno je pitanje da navedu razloge kojih ih sprječavaju pri češćem posjetu kazalištu lutaka. Najveći se broj učitelja, njih sedam, izjasnilo kako im glavni problem predstavlja troškovi samog posjeta kazalištu u što ulazi cijena ulaznice i prijevoz. Udaljenost od kazališta lutaka također predstavlja problem, a njega navodi šest ispitanih učitelja. Nedostatak vremena i podređivanje cijelog radnog dana posjeti kazalištu lutaka navodi troje ispitanih učitelja. Četvero ispitanih učitelja nije odgovorilo na postavljeno pitanje te se smatra da nemaju razloga koji ih ograničavaju pri posjeti kazalištu lutaka.

Sudionicima ispitivanja bilo je postavljeno pitanje koliko često posjećuju kazalište lutaka u jednoj školskoj godini. Najveći je broj učitelja, njih sedam, odgovorilo je kako jednom u školskoj godini posjećuju kazalište lutaka. Isto toliko učitelja, njih sedam, posjećuje kazalište lutaka dva do tri puta godišnje, a ostatak sudionika ispitivanja kazalište lutaka posjećuje dva puta godišnje (dva ispitanika) te jednom do dva puta godišnja (dva ispitanika). Uzimajući u obzir i ostala nastavna područja i van učioničku nastavu koja ih prati iskazani posjeti kazalištu lutaka i nisu toliko zabrinjavajući. Važno je da učenici dožive lutkarsku predstavu.

6. ZAKLJUČAK

Lutka je bliska djetetu, ono ga prati kroz djetinjstvo, a dijete ju svojom maštom oživljava. Sličan proces se dešava i u lutkarstvu, neživoj materiji animator daje život i karakter. Djetetu je, stoga lutkarsko kazalište blisko, a lutka privlačna. Elementi kao što je likovnost, glazba, jezik koje u sebi sadrži lutkarstvo ispravnom primjenom mogu se koristiti u nastavi i time obogatiti učeničko iskustvo u svim nastavnim predmetima. Široka primjena lutkarstva, privlačnost lutke i njene animacije čini ga pogodnim sredstvom pri obradi nastavnog sadržaja u razrednoj nastavi. Učitelji u izravnom radu s učenicima koristeći lutkarski mediji pružaju učenicima drugačiji način rada i obrade gradiva.

Prvi zadatak istraživanja postavljan radi eksplorativne prirode pokazao je da se sudionici ispitivanja smatraju osrednje kompetentnim pri korištenju lutkarskog medija u nastavi, ali je njihova zainteresiranost za lutkarstvo i lutkarsko kazalište velika.

Prvom hipotezom pretpostavljeno je da će rezultat sudionika ispitivanja biti veći od srednje vrijednosti na skali procijene pri ocjenjivanju tvrdnji koje izriču pozitivne utjecaje na razvoj pojedinih kompetencija kod učenika. Učitelji se slažu sa stavom da lutkarstvo razvija važne kompetencije kod učenika, pa tako smatraju da poboljšava čitalačke sposobnosti, pismeno izražavanje i posebice jezično izražavanje. Učitelji su se jedino osrednje složili s tvrdnjom kako lutkarstvo može poboljšati matematičku pismenost kod učenika čija se vrijednost aritmetičke sredina odgovora kreće u vrijednosti srednje ocijene na skali procijene. Stoga, se prihvaća prva postavljena hipoteza iz koje se isključuje poboljšanje matematičke pismenosti uslijed uporabe lutkarskog medija.

Istraživanje je također potvrdilo i drugu hipotezu koja pretpostavlja da učitelji smatraju kako se lutkarstvo može koristiti i ima svoju primjenu u obradi raznih nastavnih sadržaja iz hrvatskog jezika. Utvrđeno je da su učitelji prepoznali mogućnost korištenja lutkarstva najviše na polju obrade tekstova iz književnosti i tema iz medijske kulture.

Učitelji su također izrazili pozitivan stav o mogućnosti primjene lutkarstva u ostalim nastavnim predmetima, posebice u nastavi glazbene i likovne kulture te nastavi prirode i društva čime je potvrđena treća hipoteza postavljena na početku istraživanja. Sudionici ispitivanja

osrednju mogućnost uporabe lutkarstva vide jedino u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture pa se treća postavljena hipoteza prihvaća uz napomenu da se iz nje izostavi navedeni nastavni predmet.

Pretpostavljeno je kako lutkarstvo iziskuje mnogo vremena i predstavlja zahtjevan posao pri realizaciji u razrednoj nastavi. Učitelji su izrazili stav da je lutkarstvo vremenski i tehnički zahtjevan posao posebice pri izradi scene i pripremanju učenika. Učitelji su svaku od navedenih tvrdnji ocijenili kao zahtjevniju osim u slučaju pronalaženja teksta za lutkarsku predstavu što smatraju osrednje zahtjevnim poslom. Četvrta postavljena hipoteza kojom se pretpostavilo da sudionici ispitivanja smatraju da je lutkarstvo i njegova uporaba kao nastavnog sredstva zahtjevan oblik rada se prihvaća uz napomenu kako pronalazak teksta nije prepoznat kao vrlo zahtjevan posao. Ovakav rezultat može pretpostaviti kako učitelji nisu dovoljno informirani o mogućim načinima izrade lutke i scene od svakodnevnih predmeta.

Iako su učitelji pokazali visoki stupanj zainteresiranosti za lutkarski medij i pozitivno ocijenili njegove mogućnosti korištenja u nastavi istraživanje je pokazalo kao ga koriste osrednje. Osrednje korištenje lutkarskih tehnika može se pripisati stavu učitelja o njihovoj zahtjevnosti i vremenskoj neekonomičnosti. Postavljena hipoteza kojom se pretpostavlja da sudionici ispitivanja vrlo rijetko koriste lutkarstvo se odbacuje. Valja napomenuti da se rezultat aritmetičke sredine za svaku od tvrdnji kreće u vrijednostima oko srednje vrijednosti na skali procijene, osim u slučaju tvrdnje kojom su sudionici ispitivanja morali procijeniti sveobuhvatnu uporabu lutkarstva u svom radu gdje je vrijednost manja.

Kao uzroke slabijeg odlaska u kazalište lutaka i posjeta lutkarskim predstavama učitelji su naveli slabije financije i udaljenost od kazališta lutaka. Međutim većina ispitanika prisustvuje barem jednoj kazališnoj predstavi godišnje.

Pozitivne strane lutkarskih medija u nastavi prepoznati su od učitelja, smatraju da njihovom uporabom doprinose razvoju učenika i ostvarenju zadanih nastavnih ciljeva. Posjeti kazalištu lutaka iako se dešavaju jednom godišnje kod onih školama koje su udaljene od kazališta ipak pružaju učenicima jedinstveni doživljaj prave lutkarske predstave. Raznim radionicama potrebno je učitelje educirati o načinu implementiranja lutkarskog medija u svakodnevnu nastavu, kako bi oni lakše s manje utrošenog vremena učenicima približili lutkarstvo.

7. LITERATURA

1. Bastašić, Z. (1988) Lutka ima i srce i pame, Zagreb: Školska knjiga.
2. Coffou, V. (2004) Lutka u školi, Zagreb: Školska knjiga.
3. Glibo, R. (2000.) Lutkarstvo i scenska umjetnost, Zagreb: Ekološki glasnik.
4. Debouny, E. (2004) Lutka kao nastavno sredstvo. U Majron, E., Kroflin, L. Ur. Lutka...divnog li čuda, Zagreb: UNIMA, str 87-96.
5. Fileš, G. (2005) Dramske radionice i igraonice u nastavi hrvatskog jezika, Zagreb: Školska knjiga.
6. Iveković, O. (2012) Zašto dramski postupci u nastavi? Jedan od mogućih odgovora, Dramski odgoj, 12 (17), str 41-46.
7. Ivon, H. (2010) Dijete, odgojitelj i lutka, , Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
8. Klaić, B. (1990) Rječnik stranih riječi, Zagreb: Školska knjiga.
9. Kalin, B. (1988) Povijest filozofije, Zagreb: Školska knjiga.
10. Kraljević, A. (2001.) Lutka iz kutka, Zagreb: Naša djeca
11. Kremek-Sredanović, M. (1991) Književno-scenski odgoj i obrazovanje mladih, Zagreb: Školska knjiga.
12. Kroflin, L. (2011) Uporaba lutke u poučavanju hrvatskog kao inog jezika, Lahor, 12, str. 197-209.
13. Korošec, H. (2004) Neverbalna komunikacija i lutke. U Majron, E., Kroflin, L. Ur. Lutka... divnog li čuda!, Zagreb: UNIMA, str 21-42.
14. Korošec, H. (2012) Playing with Puppets in Class-Teaching and Learning with Pleasure. U Kroflin, L. ur. The Power of the Puppet, Zagreb: UNIMA, str.
15. Korošec, H. (2014) Evalueting Study of Using Puppets as a Teaching Medium in Slovenian Schools, Školski vijenac, 62 (4), str. 495-520.

16. Majron, Edi, Lutke u razvoju djeteta. U Majron, E., Kroflin, L. Ur. Lutka... divnog li čuda!, Zagreb: UNIMA, str 77-86.
17. Mrkšić, B. (1975) Drveni osmjesi, eseji iz povijesti i teorije lutkarstva, Zagreb: Naša djeca.
18. Paljetak, L. (1990) Lutkarsko kazalište. S obje strane paravana, Šibenik: Jugoslavenski festival djeteta.
19. Pavlinović, Ž., Nehmet-Jajić J. (2010) Primjena lutke u nastavi hrvatskog jezika u mlađim razredima osnovne škole, Hrvatski, 6 (1), str 82-93.
20. Pokrivka, V. (1978.) Dijete i scenska lutka, Zagreb: Školska knjiga.
21. Pokrivka, V. (1996) U krugu svjetlosti, Zagreb: Školska knjiga.
22. Pejić Kraljik, M. (2009) Kreativne lutkarske igre u nastavi, U: Bogar, L i dr., ur. Poticanje stvaralaštva u odgoju i obrazovanju, Knjiga radova-priručnik za buduće i sadašnje učiteljice i učitelje, Zagreb: Profil, str. 142-149.
23. Rosandić, D. (1986.) Metodika književnog odgoja i obrazovanja, Zagreb: Školska knjiga.
24. Vigato, T. (2011.) Metodički pristup scenskoj kulturi, Zadar: Sveučilište u Zadru.
25. Vukonić-Žunić, J., Delaš, B. (2006.) Lutkarski medij u školi, Zagreb: Školska knjiga.
26. Županić-Benić, M (2009.) O lutkama i lutkarstvu, Zagreb: Leykam International.

Mrežni izvori:

1. public.mzos.hr/fgs.axd?id=14181 (Posjećeno 20.3.2015)
2. <http://www.russia-ic.com/people/general/o/350/> (Posjećeno 8. 6. 2015)

Popis tablica:

Tablica 1: Stečene kompetencije i zainteresiranost za kazalište. (str 43)

Tablica 7: Procjena kompetencija za korištenje lutkarstva u nastavi. (str 43)

Tablica 3: Pozitivan utjecaj lutkarstva. (str 45)

Tablica 4: Mogućnost korištenja lutkarstava u nastavi hrvatskog jezika. (str 46)

Tablica 5: Mogućnosti korištenja lutkarstva u ostalim nastavnim predmetima. (str 47)

Tablica 6: Zahtjevnost lutkarstva kao metodičkog oblika rada. (str 48)

Tablica 7: Učestalost korištenja lutkarstva u nastavi. (str 50)

8. PRILOG

Prilog: Anketni upitnik

LUTKARSKI MEDIJI U RAZREDNOJ NASTAVI

Poštovani,

molimo Vas da nam kao stručnjak u razrednoj nastavi ispunjavanjem ove anonimne ankete pomognete utvrditi relevantnost i načine doprinosa teme lutkarskog medija nastavi. Istraživanje se provodi kao dio diplomskih obaveza studentice Petre Rimanić i predstavlja polazište za sustavno analiziranje i unaprjeđenje upotrebe elemenata lutkarstva u razrednoj nastavi. Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno, a dodatne i povratne informacije možete dobiti upitom na e-mail adresu (petra.rimanic@gmail.com). Hvala na suradnji.

Molim Vas da u nastavku navedete odgovor ili zaokružite odgovarajuću opciju.

Škola (naziv i mjesto) _____

1. Spol: Ž M

2. Dob:

a) 25 - 35

b) 36 – 45

c) 46 – 55

d) 56 - 65

3. Godine rada u razrednoj nastavi: _____

4. Završeno obrazovanje

a) Dvogodišnja pedagoška akademija

b) Četverogodišnji učiteljski studij

c) Integrirani preddiplomski i diplomski učiteljski studij

d) Nešto drugo. Navedite što: _____

5. U kojoj mjeri je vaše obrazovanje zadovoljilo vaše potrebe za stjecanjem kompetencija za primjenu lutkarstva u nastavi?

0 Uopće ne; **1** Vrlo malo, **2** Osrednje; **3** U većoj mjeri; **4** U potpunosti.

6. Procijenite koliko ste zainteresiran/zainteresirana za kazališne teme i kazališne predstave.

0 Uopće ne; **1** Vrlo malo, **2** Osrednje; **3** U većoj mjeri; **4** U potpunosti.

7. Jeste li se o temi lutkarstva u nastavi dodatno usavršavali nakon inicijalnog obrazovanja?

NE DA

Ako DA, navedite kratko na koji način:

8. Procijenite Vaš stupanj kompetencije za korištenje lutkarstva u nastavi na skali od 1 do 7 gdje veći brojevi označavaju samoprocjenu veće kompetencije, a broj 4 označava osrednju samoprocjenu kompetencije.

Uopće nisam kompetentan(na) **1 2 3 4 5 6 7** Imam iznimno visoku kompetenciju

9. Na skali od 1 do 5 izrazite vaše slagane sa stavovima o lutkarstvu u razrednoj nastavi. Pri tome vrijednosti na skali imaju ovo značenje: *1-uopće se ne slažem, 2-uglavnom se ne slažem, 3-osrednje se slažem, 4-uglavnom se slažem, 5-u potpunosti se slažem.*

1. Lutkarstvo poboljšava čitalačke sposobnosti.	1	2	3	4	5
2. Lutkarstvo poboljšava jezično izražavanje.	1	2	3	4	5
3. Lutkarstvo poboljšava matematičku pismenost.	1	2	3	4	5
4. Lutkarstvo poboljšava pismeno izražavanje.	1	2	3	4	5
5. Lutkarstvo poboljšava komunikaciju u razredu.	1	2	3	4	5
6. Lutkarstvo se može koristiti za obradu brojnih nastavnih sadržaja u Hrvatskom jeziku.	1	2	3	4	5
7. Lutkarstvo se može koristiti pri obradi teksta iz književnosti.	1	2	3	4	5
8. Lutkarstvo se može koristiti pri obradi jezičnih sadržaja.	1	2	3	4	5
9. Lutkarstvo se može koristiti pri obradi sadržaja iz medijske kulture.	1	2	3	4	5
10. Lutkarstvo se može koristiti pri obradi sadržaja iz lektire.	1	2	3	4	5
11. Lutkarstvo se može koristit u nastavi matematike.	1	2	3	4	5
12. Lutkarstvo se može koristit u nastavi prirode i društva.	1	2	3	4	5
13. Lutkarstvo se može koristit u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture.	1	2	3	4	5
14. Lutkarstvo se može koristit u nastavi likovne kulture.	1	2	3	4	5
15. Lutkarstvo se može koristit u nastavi glazbene kulture.	1	2	3	4	5
16. Lutkarstvo je vremenski zahtjevan oblik rada.	1	2	3	4	5
17. Metoda korištenja lutke u nastavi izrazito je zahtjevna.	1	2	3	4	5
18. Izrada lutaka je zahtijevan posao.	1	2	3	4	5
19. Izrada scene je zahtjevna.	1	2	3	4	5

20. Pronalaženje teksta za lutkarsku predstavu je zahtjevno.	1	2	3	4	5
21. Samo pripremanje učenika je zahtjevan posao.	1	2	3	4	5

10. Ocijenite učestalost navedenih aktivnosti prema *1-nikada, 2-vrlo rijetko, 3-osrednje, 4-često, 5-vrlo često*

1. Lutku i lutkarske medije redovito koristim u nastavi.	1	2	3	4	5
2. Koristim dodatna sredstva mimo udžbenika pri obradi i približavanju lutkarskog kazališta učenicima.	1	2	3	4	5
3. Povezujem temu lutkarskog kazališta s ostalim temama iz Hrvatskog jezika.	1	2	3	4	5
4. Povezujem temu lutkarskog kazališta s ostalim nastavnim predmetima.	1	2	3	4	5
5. Koristim lutkarske tehnike i lutku pri obradi ostalih nastavnih sadržaja.	1	2	3	4	5

11. Navedite razloge (ukoliko ih ima) koji ograničavaju bolje upoznavanje učenika s kazalištem lutaka?

12. Koliko često s učenicima posjećujete lutkarsko kazalište u jednoj pedagoškoj godini?

Zahvaljujem Vam na sudjelovanju u ovom istraživanju

9. SAŽETAK

Lutkarstvo je scenska umjetnost koja objedinjuje likovnu, glazbenu i dramsku umjetnost, a posrednik između glumca i publike je lutka. Kroz povijest lutkarsko kazalište sa svojim temama bilo je namijenjeno odrasloj publici, a danas je ono namijenjeno djeci. Specifičnost lutkarstva je u njenom samom posredniku - lutki. Kao bi lutak oživjela i prenijela poruku mora postojati animator-glumac koji će je svojim pokretom i glasom to i učiniti. Jednostavnost i očišćenost od detalja osim kod animacije lutke prelijevaju se i u lutkarsku dramaturgiju, scenografiju, režiju i glazbu. Lutka, također mora biti jednostavna jer je ona simbol, nepotrebni detalji odvlače pažnju gledatelja i čine je sladunjavom. Scenske lutke koriste se u lutkarskim predstavama, ali mogu se izrađivati i koristiti u svakodnevnoj nastavi. Razlikujemo nekoliko vrsta od kojih su najučestalije lutke na štapu, plošne lutke, ručne lutke, lutke na dijelovima tijela i lutke sjena, manje se koriste lutke na koncu ili marionete. Lutkarstvo u nastavi je poželjno jer se kroz njega mogu objediniti razne nastavne teme i sadržaji. Ono pozitivno utječe na razvoj učenika i razbijanje straha od škole ili ispita pogotovo u prvom razredu. Bliskost lutke i učenika pomaže učitelju u savladavanju komunikacijskih prepreka. Kroz lutkarske projekte učenici savladavaju vještinu animacije, izrade lutke, adaptacije teksta, a najvažnije dobivaju osjećaj zadovoljstva koje im pruža konačni produkt. Istraživanje je pokazalo kako i učitelji prepoznaju korist uporabe lutkarstva u nastavi, ali zbog nedostatka vremena i zahtjevnosti pripreme koriste tek osrednje u svom radu.

Ključne riječi: lutkarstvo, lutka, lutkarski medij u razrednoj nastavi, lutka i učenik.

10. SUMMARY

PUPPETEERING MEDIA IN PRIMARY EDUCATION

Puppetry is a performing art that combines music, dramatics, and fine art. The mediator between actor and audiences is a puppet. Through the history, because of its themes, puppet theatre was intended for adult audiences. Today, it is intended mostly for children. What makes difference puppet theatre from theatre with live actors is the mediator between audience and actor – the puppet. If puppet wants to communicate the message actor must animate her, give her his voice and movement. The simplicity of expression must be seen, among the animation, also in scenography, dramaturgy, direction and music. Puppet also must be simple because she is a symbol, unnecessary details are distracting attention of the audience and makes her sweetish. Puppets can be made and used in the classroom, and divided into several groups like puppets on the stick, flat puppets, hand puppets, puppets on the parts of the body and marionettes or string puppets. Puppeteering is advisable in primary education because they can consolidate many of educational topics and consents. Puppeteering media have positive effects on the student's development and poundings fear from school and exams, especially in the first grade. Closeness of puppet and students can help teachers to overcome communication barriers. Through puppetry projects, students master the art of animations, crafts, adaptation of the text, and get the best feeling when they get final product. Research has shown how teachers also are informed about the benefits of using puppetry in the classroom, but due to lacks time and demands they use it only moderately.

Key words: puppetry, puppet, puppeteering media in primary education, puppet and student.